

2022-05

þý œ ç Æ ± 1 1/2 ì 1/4 µ 1/2 ç Ä ç Å Å À µ Á Ä ç Å
 þý ç 1 Ä Á ì À ç 1 ± 1/2 Ä 1 1/4 µ Ä Î À 1 Ã · Ä Ä ç

þý œ À ± Á ¬ 0 ç Å , £ 1/4 ± Á ¬ 3 ´ ±

þý Á ì 3 Á ± 1/4 1/4 ± " 1 ç -0 · Ä · Ä œ ç Å Á 1 Ã Ä 1 0 Î 1/2 • À 1 Ç µ 1 Á ® Ä µ É 1/2 , £ Ç ç » ® Ý 1 0 ç 1/2 ç 1/4 1 0 Î 1/2 •
 þý " 1 ç -0 · Ä · Ä , ± 1/2 µ À 1 Ã Ä ® 1/4 1 ç • µ ¬ À ç » 1 Ä ¬ Æ ç Å

<http://hdl.handle.net/11728/12271>

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΤΗ
ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ**

**ΤΙΤΛΟΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ
ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΥΠΕΡΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙ
ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΟΥ**

ΜΠΑΡΑΚΟΥ ΣΜΑΡΑΓΔΑ

**ΕΠΟΠΤΕΥΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑΣ ΚΟΡΩΝΗΣ**

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΤΗ
ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ**

**ΤΙΤΛΟΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ
ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΥΠΕΡΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙ
ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΟΥ**

**Διατριβή η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση εξ αποστάσεως
μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών MBA in tourism στο
Πανεπιστήμιο Νεάπολις**

ΜΠΑΡΑΚΟΥ ΣΜΑΡΑΓΔΑ

ΜΑΪΟΣ , 2022

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © **ΜΠΑΡΑΚΟΥ ΣΜΑΡΑΓΔΑ, 2022**

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved. Η έγκριση της διατριβής από το Πανεπιστημίου Νεάπολις δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου.

Όνοματεπώνυμο Φοιτητή/Φοιτήτριας: ΜΠΑΡΑΚΟΥ ΣΜΑΡΑΓΔΑ

Τίτλος Μεταπτυχιακής Διατριβής: ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΥΠΕΡΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΟΥ

Η παρούσα Μεταπτυχιακή Διατριβή εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις ..... από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή:

Πρώτος επιβλέπων :

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής:

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής:

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο τουρισμός αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους και γρηγορότερα αναπτυσσόμενους τομείς σε παγκόσμιο επίπεδο. Είναι ένα κοινωνικοοικονομικό φαινόμενο που ασκεί μεγάλη δυναμική και προσαρμόζεται στις οικονομικές αλλαγές. Πολλές χώρες στηρίζουν μεγάλο μέρος της οικονομίας τους στον τουρισμό και αποκομίζουν τεράστια οφέλη, κάνοντας την τουριστική βιομηχανία μια αναπτυσσόμενη δύναμη με μεγάλη συμβολή στην διεθνή οικονομία. Η Ελλάδα αποτελεί μια χώρα με έντονο το φαινόμενο του τουρισμού και η τουριστική βιομηχανία είναι από τους βασικότερους τομείς που επιφέρει έσοδα. Αποτελεί έναν κατεξοχήν τουριστικό προορισμό που λόγω του μοναδικού πολιτιστικού, ιστορικού και φυσικού του πλούτου προσελκύει μεγάλο αριθμό επισκεπτών κάθε χρόνο. Ωστόσο αν και ο μεγάλος αριθμός επισκεπτών επιφέρει έσοδα στην εθνική οικονομία, ο ανεξέλεγκτος αριθμός αφίξεων μπορεί να οδηγήσει στον κορεσμό του.

Συγκεκριμένα μέσα από την παρούσα διπλωματική εργασία θα μελετηθεί το φαινόμενο του υπερτουρισμού σε νησιώτικους προορισμούς που αποτελεί ένα θέμα που απασχολεί τους κυριότερους τουριστικούς φορείς παγκοσμίως και κυρίως την Ευρωπαϊκή Ένωση, που είναι ένας από τους βασικότερους τουριστικούς προορισμούς. Στη συνέχεια θα εντοπιστούν οι τρόποι αντιμετώπισης των προβλημάτων που προκύπτουν από το φαινόμενο του υπερτουρισμού στο νησί της Ρόδου. Ο σκοπός της έρευνας που πραγματοποιείται είναι αφενός να διερευνηθεί κατά πόσο η Ρόδος αποτελεί ένα προορισμό που διατρέχει άμεσο κίνδυνο από τον υπερτουρισμό και αφετέρου να διερευνηθούν οι δράσεις στις οποίες μπορούν να προβούν οι τουριστικές επιχειρήσεις για την άμβλυνση του φαινομένου. Αρχικά, πραγματοποιείται μια θεωρητική προσέγγιση της έννοιας του υπερτουρισμού που δεν είναι ένα πρόσφατο φαινόμενο, όμως τα τελευταία χρόνια έχει γίνει αρκετά έντονο, δημιουργώντας σοβαρές συνέπειες σε κοινωνικό, οικονομικό και περιβαλλοντικό επίπεδο.

Επιπλέον, αναφέρονται οι δείκτες μέτρησης του φαινομένου όπως αναφέρονται στην βιβλιογραφία καθώς και η φέρουσα ικανότητα, που εξαρτάται από το στάδιο ανάπτυξης του προορισμού ,ενώ αν ξεπεραστούν τα αποδεκτά όρια της δημιουργούνται αρνητικές συνέπειες. Το φαινόμενο του υπερτουρισμού αποτελεί τον βασικό παράγοντα αλλοίωσης της φέρουσας ικανότητας ενός τουριστικού προορισμού, οδηγώντας στην καταστροφής του τόπου. Τα βασικά εργαλεία που θα χρησιμοποιηθούν είναι ένας συνδυασμός δευτερογενούς έρευνας με την υπάρχουσα βιβλιογραφία για την ανάλυση του φαινομένου του υπερτουρισμού ,ενώ παράλληλα θα αξιοποιηθούν οι μελέτες που αφορούν το νησί της

Ρόδου μαζί με πρωτογενή έρευνα. Μέσα από την εμπειρική διερεύνηση και την χρήση πέντε συνεντεύξεων από επιχειρήσεις του νησιού γίνεται προσπάθεια παρουσίασης των απόψεων των τοπικών επιχειρήσεων και συσχετισμός με τα αποτελέσματα της δευτερογενούς έρευνας.

Επίσης, αναλύεται η κατάσταση που επικρατεί στο νησί και των προβλημάτων που έχουν δημιουργηθεί από τον υπερτουρισμό, ενώ ανιχνεύονται οι τρόποι αντιμετώπισης του φαινομένου. Μέσα από την πρωτογενή έρευνα τα αποτελέσματα που προκύπτουν είναι διαφορούμενα με ορισμένους επιχειρηματίες να αισθάνονται δυσφορία από την έξαρση του υπερτουρισμού στη Ρόδο, ενώ άλλοι επιχειρηματίες να μην ανησυχούν για τις συνέπειες του φαινομένου, καθώς το κέρδος από τον μαζικό τουρισμό είναι μεγαλύτερο. Τέλος, στο τελευταίο μέρος της διπλωματικής εργασίας παρατίθενται τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την έρευνα και παρουσιάζονται τρόποι αντιμετώπισης του υπερτουρισμού τόσο σε τοπικό όσο και σε θεσμικό επίπεδο, που μπορούν να ωφελήσουν το νησί και να το οδηγήσουν στην βιωσιμότητα.

Λέξεις-Κλειδιά

Τουρισμός, υπερτουρισμός, φέρουσα ικανότητα, μαζικός τουρισμός, βιωσιμότητα, τοπικές κοινωνίες, συνέπειες, νησί της Ρόδου.

ABSTRACT

Tourism is one of the most important and fastest growing sectors worldwide. It socio-economic phenomenon that exerts great dynamics and adapts to economic change. Many countries support a big part of their economy in tourism and get great benefits by making the tourism industry a growing power with a big impact at the international economy. Greece is a country in which the phenomenon of tourism is very intense and so it is the main source of revenue.

Greek getaways have always been characterized as a tourist destination because of the great history, culture and natural wealth. On the other hand the arrival of great number of tourists has also consequences . Throughout this thesis it will be studied the phenomenon of tourism on the island of Rhodes but also ways of dealing with problems that can be caused by overtourism. The purpose of this research is to find out if the specific island is in danger from overtourism and if so the ways and solutions that can be done from the locals and local businesses .

Firstly, there is a theoretical point of view about the subject of overtourism and then with the help of 5 interviews from local businesses there will be a comparison of the results from both .Opinions differ with some of them saying that they suffocate from all the touristsξ that flood the island.

Last but not least are presented the conclusions of the research and the ways of dealing with overtourism in general and at local level, which can benefit the island and lead to sustainability.

Key Words

Tourism, overtourism, carrying capacity, ,mass tourism, sustainability, local communities, impacts, Rhodes island.

<u>Περιεχόμενα</u>	
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	1
ABSTRACT	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1-ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
1.1. Εισαγωγή	5
1.2. Δομή της εργασίας	6
1.3. Σκοπός της έρευνας και ερευνητικά ερωτήματα	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 -ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ	9
2. Μετάβαση από τον τουρισμό στον υπερτουρισμό	9
2.1. Η δυναμική του τουρισμού	10
2.2. Άνιση κατανομή τουριστικών ροών	11
2.3. Το φαινόμενο του υπερτουρισμού	12
2.4. Οι απαρχές του όρου	14
2.5. Διάκριση του υπερτουρισμού από συναφείς όρους	17
2.6. Δείκτες μέτρησης του υπερτουρισμού	18
2.7. Υπερτουρισμός σε νησιώτικες περιοχές	20
2.8. Σύγκριση μαζικού και αειφόρου τουρισμού	22
2.9. Σχέση φέρουσας ικανότητας και τουριστικού κορεσμού	27
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3-ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ	32
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4-ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	34
4.1. Μεθοδολογία της έρευνας	34
4.2. Εργαλείο συλλογής δεδομένων	35
4.3. Διαδικασία έρευνας	36
4.4. Τρόπος ανάλυσης των δεδομένων	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5-ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ	39
5.1. Το φαινόμενο του υπερτουρισμού πλήττει το νησί της Ρόδου	39
5.2. Η επίδραση του υπερτουρισμού στην λειτουργία των τουριστικών επιχειρήσεων	42
5.3. Τρόποι αντιμετώπισης των συνεπειών του υπερτουρισμού	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	51
6.1. Συμπεράσματα	51
6.2. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	56
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	58

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1-ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1. Εισαγωγή

Ο τουριστικός τομέας αποτελεί βασικό στοιχείο για την οικονομική ανάπτυξη και την εξέλιξη ενός προορισμού. Η εξάπλωση του τουρισμού έχει θετικές συνέπειες καθώς δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας, οικονομικά οφέλη και οδηγεί στην άνοδο του βιοτικού επιπέδου. Παρόλα αυτά η μεγάλη ένταση και η άνιση κατανομή των τουριστικών ροών έχουν ως αποτέλεσμα την επικράτηση αρνητικών επιπτώσεων με τον εκάστοτε προορισμό να κινδυνεύει να μετατραπεί σε υπερτουριστική περιοχή. Ο όρος υπερτουρισμός αποτελεί μια έννοια που εισήλθε πρόσφατα στην τουριστική βιβλιογραφία και αποτελεί ένα φαινόμενο που θεωρείται ελλιπώς μελετημένο. Αποτελεί ένα φαινόμενο με έντονη δυναμική που επηρεάζει πολλούς δημοφιλείς προορισμούς παγκοσμίως. Η εμφάνιση του υπερτουρισμού συνδέεται άρρηκτα με τις αρνητικές επιπτώσεις του τουρισμού σε έναν προορισμό, ενώ δεν συμβαδίζει με την έννοια της βιωσιμότητας και της αειφορίας.

Δημοφιλείς τουριστικοί προορισμοί σε όλον τον κόσμο άρχισαν να αντιλαμβάνονται τον κίνδυνο που θα προκύψει από τις επιπτώσεις του υπερτουρισμού στους προορισμούς υποδοχής τόσο σε κοινωνικό όσο σε οικονομικό και περιβαλλοντικό επίπεδο. Σχετικά πρόσφατα τα αίτια εμφάνισης του φαινομένου, οι επιπτώσεις στις κοινωνίες υποδοχής καθώς και οι τρόποι για την αντιμετώπιση του άρχισαν να απασχολούν τους τουριστικούς προορισμούς, που εξαιτίας του τεράστιου αριθμού τουριστών είδαν τα προβλήματα να εντείνονται και να δημιουργείται αίσθημα ανησυχίας σε παγκόσμιο επίπεδο. Η ραγδαία ανάπτυξη του οδήγησε σε μεγάλη δυσφορία αρκετούς νησιώτικους προορισμούς των οποίων ο αριθμός των τουριστών ξεπέρασε τα επιτρεπτά όρια της φέρουσας ικανότητας, οδηγώντας σε υποβάθμιση της περιοχής. Η ακαδημαϊκή κοινότητα έχει μελετήσει τις αρνητικές επιπτώσεις του συγκεκριμένου φαινομένου στις νησιώτικες κυρίως περιοχές, δίχως όμως να έχει μελετηθεί ενδελεχώς ο όρος του υπερτουρισμού και οι διαστάσεις του.

Αρκετοί προορισμοί που κινδυνεύουν από τον υπερτουρισμό έχουν αρχίσει να λαμβάνουν μέτρα και να προβαίνουν σε δράσεις, ώστε να αντιμετωπίζουν συνεχώς την αυξανόμενη τουριστική κίνηση. Στην εν λόγω μελέτη ως προορισμός που πάσχει από το φαινόμενο συγκαταλέγεται το νησί της Ρόδου. Μέσα από την μελέτη της υπάρχουσας κατάστασης που

επικρατεί στο νησί ,συγγράφηκε η παρούσα διπλωματική εργασία με σκοπό να παρουσιάσει την δυναμική που ασκεί ο υπερτουρισμός στον προορισμό που εμφανίζεται. Παράλληλα παρουσιάζονται οι συνέπειες που επηρεάζουν τον κοινωνικό, οικονομικό και περιβαλλοντικό τομέα, ενώ οι κύριες επιπτώσεις πλήττουν πέρα από το περιβάλλον και την λειτουργία των τουριστικών επιχειρήσεων.

Σε περιβαλλοντικό επίπεδο ο αντίκτυπος του φαινομένου εμφανίζεται μέσα από την έλλειψη ενέργειας ,νερού, την υποβάθμιση υδάτινων πόρων ,την ρύπανση και τον μεγάλο όγκο απορριμμάτων που οδηγούν στην υποβάθμιση του τουριστικού προϊόντος με ένα μεγάλο ποσοστό επισκεπτών να επιλέγουν διαφορετικούς προορισμούς(Koens et al, 2018). Στον επιχειρηματικό κλάδο του νησιού παρατηρείται μεγάλη ανάπτυξη, ενώ μεγάλο μέρος των εσόδων βασίζεται στον τουρισμό. Ωστόσο, η μεγάλη επισκεψιμότητα επισκιάζει την ορθή λειτουργία των επιχειρήσεων, μειώνει την κερδοφορία και δημιουργούνται προβλήματα που εμποδίζουν την ανάπτυξη τους.

Ο αειφόρος τουρισμός αποτελεί μια οριστική λύση για την αντιμετώπιση του υπερτουρισμού και την άμβλυνση των συνεπειών ,ενώ οδηγεί στην ευημερία του κοινωνικού συνόλου(Weaver,2001). Βασική προϋπόθεση είναι η αλλαγή της συμπεριφοράς των τουριστών και ο σεβασμός τους απέναντι στον προορισμό που επιλέγουν να επισκεφθούν. Παράλληλα, γίνεται προσπάθεια νέων δράσεων για την διαμόρφωση ενός κώδικα συμπεριφοράς που θα προωθεί την προστασία του οικοσυστήματος(Halmaghi,2016). Σύμφωνα με τον ΙΝΣΕΤΕ έως το 2030 η βιωσιμότητα θα αποτελεί πρωταρχικό στόχο για αρκετούς προορισμούς ,ενώ αναγκαιότητα θα αποτελέσει η υιοθέτηση πράσινων πρακτικών.

1.2. Δομή της εργασίας

Η εργασία διαρθρώνεται σε έξι (6) κεφάλαια, τα τρία εκ των οποίων αποτελούν το θεωρητικό μέρος της έρευνας και τα υπόλοιπα τρία κεφάλαιο το πρακτικό μέρος. Στο πρώτο κεφάλαιο πραγματοποιείται μια εισαγωγή στο θέμα που θα μελετήσουμε ,προσδιορίζονται οι στόχοι της έρευνας, ο σκοπός που συγγράφηκε η παρούσα εργασία καθώς και τα ερευνητικά ερωτήματα που θα μελετηθούν.

Στο δεύτερο κεφάλαιο επιχειρείται μια θεωρητική προσέγγιση της έννοιας του υπερτουρισμού από τις απαρχές του όρου ως και σήμερα ,η σημασία της φέρουσας

ικανότητας για την τουριστική εξέλιξη ενός προορισμού και ο τρόπος που το φαινόμενο επηρεάζει τους νησιώτικους προορισμούς. Επιπλέον, αναλύονται οι έννοιες του μαζικού και αειφόρου τουρισμού, παρατίθενται οι δείκτες μέτρησης του φαινομένου σύμφωνα με την έως τώρα βιβλιογραφία, καθώς και αναφέρονται οι παρεμφερείς όροι που έρχονται σε αντιδιαστολή με την έννοια του υπερτουρισμού.

Στο τρίτο κεφάλαιο αναφέρονται συνοπτικά οι ερωτήσεις που περιλαμβάνονται στις συνεντεύξεις, ώστε να βοηθήσουν στην διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας. Στη συνέχεια, στο τέταρτο κεφάλαιο αναλύεται η μεθοδολογία της έρευνας που ακολουθήθηκε και ο λόγος επιλογής του συγκεκριμένου δείγματος.

Επιπλέον, αναλύονται στο πέμπτο κεφάλαιο τα αποτελέσματα που προέκυψαν από τις πέντε συνεντεύξεις ώστε να αποκτήσουμε μια ολοκληρωμένη άποψη για το θέμα. Τέλος, στο έκτο και τελευταίο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας πραγματοποιείται χρήση των αποτελεσμάτων της έρευνας ώστε να οδηγηθούμε στην εξαγωγή συμπερασμάτων σύμφωνα με το θέμα της εργασίας, ενώ παράλληλα αναφέρονται οι προτάσεις που θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην αντιμετώπιση των συνεπειών του υπερτουρισμού.

1.3. Σκοπός της έρευνας και ερευνητικά ερωτήματα

Η παρούσα εργασία στοχεύει στην ανάλυση των διάφορων συνιστώσεων του φαινομένου, τον τρόπο που επηρεάζει τον εκάστοτε προορισμό, τη σχέση του υπερτουρισμού με τους προορισμούς καθώς και τους βασικούς παράγοντες που δημιουργούν αυτή τη σχέση. Βασικός στόχος είναι η πολύπλευρη κατανόηση του υπερτουρισμού και πως επιδρά σε έναν προορισμό καθώς και πως θα αντιμετωπιστεί.

Συγκεκριμένα, η παρούσα μελέτη θα επιχειρήσει να παρουσιάσει το φαινόμενο του υπερτουρισμού σε έναν νησιώτικο προορισμό στο νησί της Ρόδου και γίνεται προσπάθεια συσχετισμού του φαινομένου με τις τουριστικές επιχειρήσεις του νησιού. Το νησί εξαιτίας του τεράστιου αριθμού τουριστών έχει υπερβεί κατά πολύ τα όρια της φέρουσας ικανότητας, επηρεάζοντας τον τρόπο ζωής των κατοίκων. Οι επιπτώσεις του φαινομένου επηρεάζουν αρνητικά την βιωσιμότητα των τουριστικών επιχειρήσεων, δημιουργώντας προβλήματα στην κερδοφορία, ενώ παράλληλα μέσα από την υποβάθμιση του περιβάλλοντος το νησί χάνει το ανταγωνιστικό του πλεονέκτημα. Οι στόχοι της μελέτης είναι να διερευνηθεί το φαινόμενο του υπερτουρισμού, ο αρνητικός αντίκτυπος του και να γίνει αντιληπτή η

μεγάλη σημασία της αειφορίας για τον περιορισμό του φαινομένου. Τα ερευνητικά ερωτήματα που θα μελετηθούν είναι:

- Αν η μεγάλη αύξηση των τουριστικών ροών οδήγησε το νησί της Ρόδου να κινδυνεύει ή και να πλήττεται από το φαινόμενο του υπερτουρισμού?
- Πως οι αρνητικές συνέπειες του υπερτουρισμού επηρεάζουν την βιωσιμότητα της Ρόδου και των τουριστικών επιχειρήσεων?
- Ποιους τρόπους εφάρμοσαν οι τουριστικές επιχειρήσεις για την αντιμετώπιση του υπερτουρισμού?
- Πως μπορεί να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο του υπερτουρισμού μέσα από την αειφορία?
- Ποια μέτρα υιοθέτησε το νησί της Ρόδου για την άμβλυνση του φαινομένου?

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 -ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

2. Μετάβαση από τον τουρισμό στον υπερτουρισμό

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζεται η έννοια του υπερτουρισμού σύμφωνα με την τουριστική βιβλιογραφία και αποτελεί αναγκαίο στοιχείο για την υπόλοιπη έρευνα. Στόχος είναι να γίνει κατανοητό το φαινόμενο του υπερτουρισμού μέσα από την ανάλυση του όρου καθώς και τα αίτια που οδηγούν έναν τουριστικό προορισμό στον κορεσμό του. Σκοπός είναι να γίνει παρουσίαση της δυναμικής που ασκεί το συγκεκριμένο φαινόμενο στους προορισμούς και συγκεκριμένα στις νησιώτικες κοινωνίες που αποτελούν μια ευάλωτη κατηγορία προορισμών. Είναι σημαντικό να κατανοήσουμε την πολυπλοκότητα που παρουσιάζει το φαινόμενο καθώς τα αίτια ανάπτυξης του και οι συνέπειες που έχει διαμορφώνονται με διαφορετικό τρόπο σε κάθε προορισμό. Για την επίτευξη των παραπάνω, το κεφάλαιο ξεκινά με μια συνοπτική παρουσίαση του φαινομένου του τουρισμού, που αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους τομείς της ελληνικής οικονομίας, της δυναμικής που ασκεί τόσο σε τοπικό όσο και σε εθνικό επίπεδο και αναφέρεται η άνιση κατανομή των τουριστικών ροών.

Μέσα από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι ο τουρισμός και η δυναμική του αποτελούν δύο βασικούς παράγοντες για την ανάπτυξη του υπερτουρισμού. Στη συνέχεια παρουσιάζεται η καταγωγή του όρου "υπερτουρισμός" που ξεκινά από τις δεκαετίες του 60' και του 70' φθάνοντας μέχρι και σήμερα που αποτελεί μείζον πρόβλημα και επηρεάζει αρκετούς δημοφιλείς προορισμούς. Γίνεται προσπάθεια συνοπτικής παρουσίασης των διαφόρων τύπων τουριστικών προορισμών στους οποίους εμφανίζεται συχνότερα το φαινόμενο του υπερτουρισμού και επηρεάζονται σε οικονομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό επίπεδο. Επίσης, πραγματοποιείται ανάλυση των ορισμών του μαζικού τουρισμού που αποτελεί πρώιμο στάδιο του υπερτουρισμού και του αειφόρου τουρισμού που αποτελεί μια μακροπρόθεσμη λύση για την άμβλυνση του φαινομένου και την ανάπτυξη της βιωσιμότητας του προορισμού.

Ακολουθεί παρουσίαση των δεικτών μέτρησης του φαινομένου όπως προκύπτουν από την βιβλιογραφία και μέσα από σύγχρονες έρευνες. Επιπλέον, παρουσιάζεται η διαφοροποίηση του όρου του υπερτουρισμού σε σχέση με άλλους παρεμφερείς ορισμούς

όπως η τουριστοφοβία και ο συνωστισμός. Ύστερα, γίνεται εκτενής αναφορά στην σημασία της φέρουσα ικανότητας για έναν προορισμό και στο τουριστικό κορεσμό, που αποτελούν δύο έννοιες πολύπλοκες και αλληλεξαρτώμενες, καθώς η υπέρβαση των μέγιστων επιτρεπτών ορίων της φέρουσας ικανότητας οδηγεί στον κορεσμό του τουριστικού προορισμού, προκαλώντας ανεπιθύμητα αποτελέσματα. Στο τέλος του πρώτου κεφαλαίου γίνεται αναφορά της σχέσης του υπερτουρισμού με τους νησιώτικους προορισμούς και αναλύονται παράγοντες που επηρεάζουν αυτή την σχέση.

2.1. Η δυναμική του τουρισμού

Ο τουρισμός αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους και γρηγορότερα αναπτυσσόμενους τομείς σε παγκόσμιο επίπεδο. Αποτελεί έναν κλάδο με μεγάλη δυναμική πάνω στον οποίο πολλοί προορισμοί στηρίζουν την οικονομία τους. Η τουριστική βιομηχανία κατέχει το μεγαλύτερο μέρος των εσόδων της παγκόσμιας αγοράς με αρκετούς τουριστικούς προορισμούς να αποκομίζουν τεράστια οικονομικά οφέλη. Σύμφωνα με τα στοιχεία που προκύπτουν από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (UNWTO,2018) ο Ταξιδιωτικός και Τουριστικός Τομέας το έτος 2017 προσέφερε 1,6 τρις δολάρια στην παγκόσμια οικονομία που αντιστοιχούν στο 10,4% του παγκόσμιου ΑΕΠ ,δημιουργώντας 1 στις 10 θέσεις εργασίας παγκοσμίως. Παράλληλα, παρατηρείται αύξηση των διεθνών αφίξεων με ραγδαίους ρυθμούς που φθάνουν το 7% των αφίξεων παγκοσμίως και 5% στις διεθνείς εισπράξεις (UNWTO,2018).

Όσον αφορά την Ελλάδα που είναι μια κατεξοχήν τουριστική χώρα ,εξαιτίας του φυσικού της κάλλους ο τουρισμός αποτελεί μια αναπτυσσόμενη δύναμη που έχει σημαντική συμβολή στην οικονομική της ζωή. Σύμφωνα με το Διεθνές Συμβούλιο Τουρισμού και Ταξιδιών(ΔΣΤΤ,2018) ο ελληνικός τουρισμός αποτελεί το 0,7% της παγκόσμιας τουριστικής ζήτησης και συνέβαλε στη δημιουργία του 19,3% ΑΕΠ της χώρας ,ενώ η έμμεση συμβολή του εκτιμάται στο 27,3%. Επιπλέον, σύμφωνα με διαθέσιμα στοιχεία του ΕΛΣΤΑΤ την περίοδο 1995-2013 οι κλάδοι υπηρεσιών και εστίασης έπαιξαν σημαντικό ρόλο στο ΑΕΠ της. Σε πιο πρόσφατα στοιχεία σύμφωνα με τον ΕΛΣΤΑΤ 2017 η συνεισφορά του τουρισμού στο ΑΕΠ της Ελλάδας ανήλθε στο 10,3%,καθιστώντας τον τουρισμό βασικό άξονα της οικονομίας.

2.2. Άνιση κατανομή τουριστικών ροών

Ως άνιση κατανομή τουριστικών ροών αναφέρεται η εντατική τουριστική κίνηση που παρουσιάζεται με την μαζική συγκέντρωση τουριστών σε συγκεκριμένους προορισμούς και αφορά συγκεκριμένα χρονικά διαστήματα. Σαν αποτέλεσμα δημιουργείται έντονη πίεση που οδηγεί σε σοβαρές περιβαλλοντικές συνέπειες, ενώ η διατάραξη αυτή συνδέεται άρρηκτα με τη μεγέθυνση του τουριστικού φαινομένου που παραβιάζει την αντοχή του προορισμού υποδοχής. Συγκεκριμένα, η μεγάλη αύξηση του τουρισμού και των αφίξεων των ταξιδιωτών προς και μέσα στην Ευρώπη αποτελεί θετική εξέλιξη, επιφέροντας πολλά οφέλη στην τουριστική βιομηχανία και τον τουριστικό τομέα.

Ωστόσο, η ζήτηση δεν είναι κατανεμημένη ισόποσα σε όλες τις τουριστικές περιοχές με αποτέλεσμα να παρατηρείται ανισότητα ως προς τον καταμερισμό των τουριστών. Ορισμένοι τουριστικοί προορισμοί έχουν μεγάλες τουριστικές ροές κάθε χρόνο που οδηγούν σε ασφυκτική πίεση, ενώ την ίδια στιγμή κάποιοι προορισμοί κατέχουν μικρό ποσοστό ροών. Παρατηρείται επίσης, η συγκεκριμένη τουριστική ανισότητα και μέσα στα όρια της ίδιας χώρας ανάλογα με τις περιοχές της. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί στην Ελλάδα η ανισομερής κατανομή σε 13 περιφέρειες στο επίπεδο των επισκεπτών και των εσόδων, με τα νησιά του Ιονίου και του Αιγαίου να έχουν την μεγαλύτερη επισκεψιμότητα, ενώ οι επαρχίες της Δυτικής Μακεδονίας να σημειώνουν μικρά ποσοστά τουριστικών αφίξεων(ΙΝΣΕΤΕ,2018). Σύμφωνα με τον ΙΝΣΕΤΕ η περιφέρεια του Νοτίου Αιγαίου αντιπροσωπεύει το 19% των επισκέψεων από το 2013-2018,ενώ η περιφέρειες της Πελοποννήσου, Μακεδονίας βρίσκονται στο 1% των συνολικών επισκέψεων.

Αυτή η μεγάλη τουριστική αύξηση οδηγεί σε αρνητικά αποτελέσματα και επιφέρει περιβαλλοντικές καταστροφές στους προορισμούς. Ορισμένες κυβερνήσεις έλαβαν δραστικά μέτρα για την αντιμετώπιση του φαινομένου και την προστασία των περιοχών τους. Το 2017 Δήμος Θήρας επέβαλλε συγκεκριμένο αριθμό επιβατών στις κρουαζιέρες με στόχο να ανταπεξέλθει στις περιβαλλοντικές, κοινωνικές και οικονομικές πιέσεις που δημιουργήσε η άνιση κατανομή των τουριστών, ενώ το ίδιο συνέβη και σε δημοφιλείς Ευρωπαϊκούς προορισμούς που βρίσκονταν σε υψηλά επίπεδα κινδύνου(Η Σαντορίνη βάζει...πλαφόν στην κρουαζιέρα!, 2016). Η άνιση κατανομή των τουριστικών ροών και η τεράστια συγκέντρωση τουριστών σε συγκεκριμένες περιοχές θα συνεχιστεί πιθανότατα έως

το 2030 καθώς έως τότε περίπου 1 δις. άνθρωποι θα ανήκουν στην μεσαία τάξη ,κάνοντας τα ταξίδια πιο εύκολα και προσιτά ,με αποτέλεσμα την άνοδο του Τουριστικού και Ταξιδιωτικού τομέα.

Το 2020 υπολογιζόταν ότι οι 20 πιο κορυφαίες τουριστικές χώρες θα παρατηρήσουν αύξηση στις αφίξεις τους κατά 121 εκατομμύρια ,που σημαίνει ότι θα δέχονταν περισσότερους τουρίστες από ότι συνολικά ο υπόλοιπος κόσμος(WTTC,2017). Επιπλέον, αναφέρεται από τον WTTC(2017) ότι η τουριστική ανάπτυξη αν και προσφέρει οφέλη σε πολλούς τομείς και ιδιαίτερα στην οικονομική ζωή του προορισμού, παράλληλα επιφέρει ένα σύνολο προβλημάτων και προκλήσεων που μπορεί να οδηγήσουν σε αρνητικές συνέπειες για τον τουριστικό προορισμό.

2.3. Το φαινόμενο του υπερτουρισμού

Η ραγδαία αύξηση των τουριστικών ροών σε συγκεκριμένους προορισμούς και σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους οφείλονται για την δημιουργία του όρου του υπερτουρισμού που εισχώρησε πρόσφατα στην τουριστική βιβλιογραφία και που πλήττει αρκετούς τουριστικούς προορισμούς παγκοσμίως. Ο Goodwin αναφέρει ότι ο όρος αυτός παρουσιάστηκε πρώτη φορά ανεπίσημα το 2012 ύστερα από ανάρτηση στο Twitter με το #overtourism και σύμφωνα με τον ΠΟΤ (2016) ο όρος υπερτουρισμός κατοχυρώθηκε από την Skift,μια εταιρεία ψηφιακών μέσων, με στόχο την παροχή υπηρεσιών marketing και έρευνας που αφορούσαν τον τουρισμό.

Η πρώτη προσπάθεια ορισμού του όρου «υπερτουρισμός» έγινε το 2016 από τον Rafat Ali, ιδρυτή και CEO της Skift, ο οποίος έγραψε ένα πρόλογο για το άρθρο που αφορούσε τις επιδράσεις του τουρισμού στην Ισλανδία (Ali, 2016 & Dickinson, 2018),ενώ περιγράφεται μέσα από αυτόν τον όρο η υποβάθμιση της ποιότητας ζωής των ντόπιων κατοίκων ενός προορισμού αλλά και των επισκεπτών, εξαιτίας του μεγάλου αριθμού τουριστών. Το 2017 στην έκθεση του World Travel Market, η Σύνοδος Κορυφής των Υπουργών του ΠΟΤ έθεσε για πρώτη φορά επίσημα το πρόβλημα του υπερτουρισμού, προβάλλοντας τις μελλοντικές συνέπειες που θα έχει σε διάφορους τομείς. Αποτελεί έναν όρο που χρησιμοποιείται για να περιγράψει την αίσθηση των κατοίκων και των τουριστών ενός προορισμού, όπου η ποιότητα της ζωής και η τουριστική εμπειρία αλλοιώνονται και

υποβαθμίζονται. Σύμφωνα με τον ΠΟΤ 2017 είναι «ο αντίκτυπος του τουρισμού σε ένα προορισμό ή σε τμήματα αυτού που επηρεάζει αρνητικά και σε υπερβολικό βαθμό την εκλαμβανόμενη ποιότητα ζωής των ντόπιων και την ποιότητα της εμπειρίας που αποκομίζουν οι επισκέπτες» (UNWTO, 2018).

Ο όρος του υπερτουρισμού έχει οριστεί με ποικίλους τρόπους με στόχο να αντικατοπτρίζει τη δυναμική που έχει για τους προορισμούς. Αποτελεί από τη φύση του ένα πολυσύνθετο φαινόμενο που επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό την βιωσιμότητα του προορισμού, την καθημερινή ζωή των ντόπιων και την εμπειρία που θα βιώσουν οι τουρίστες (Bellini et al, 2016, World Travel Council, 2017).

Οι Milano et al ορίζουν τον υπερτουρισμό ως την υπερβολική αύξηση των τουριστών που οδηγεί σε συνωστισμό και επιφέρει μόνιμες αλλαγές στο τρόπο ζωής των κατοίκων και γενικότερα στην ευημερία του τόπου (Milano et al., 2019; Forthcoming, Peeters et al., 2018). Η έννοια του υπερτουρισμού αντίκειται αυτής του Υπεύθυνου Τουρισμού (Responsible Tourism), ο οποίος χρησιμοποιεί τον τουρισμό ως εργαλείο για να δημιουργήσει έναν καλύτερο προορισμό που θα έχει οφέλη για τους κατοίκους και τους επισκέπτες, ενώ βασικός στόχος είναι η μετατροπή του τουρισμού για βιώσιμη ανάπτυξη. Αντίθετα, ο υπερτουρισμός δημιουργείται όταν τα συμφέροντα των τουριστών υπερισχύουν της τοπικής κοινωνίας, με αποτέλεσμα ο τουρισμός να χρησιμοποιεί τον προορισμό και όχι ο προορισμός τον τουρισμό προς όφελος του. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο σε μια δική του έρευνα το 2018 παρουσιάζει το φαινόμενο του υπερτουρισμού ως μια κατάσταση κατά την οποία οι επιπτώσεις του τουρισμού σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο κάνουν την οικονομική, οικολογική, φυσική, κοινωνική, ψυχολογική και πολιτική ικανότητα του τόπου να υπερβαίνει τα όρια της. Στην ακραία μορφή του εκδηλώνεται με διαδηλώσεις διαμαρτυρίας των κατοίκων του προορισμού, όπως συνέβη στην Βαρκελώνη και την Βενετία.

Ο Goodwin (2017) περιγράφει το φαινόμενο ως την επανάσταση των κατοίκων σε περιοχές που υπάρχει οργανωμένη πολιτικά κοινότητα, ενώ παρατηρείται ότι οι διαδηλώσεις ξεκινούν από κατοίκους μεγάλων αστικών κέντρων, καθώς η τουριστική βιομηχανία έχει στραφεί τα τελευταία χρόνια στον Αστικό Τουρισμό. Παράλληλα πολλά προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης δημιουργούνται με στόχο την ανάπτυξη των τουριστικών περιοχών μέσα από την αναβίωση της πολιτιστικής κουλτούρας και κληρονομιάς. Είναι όμως αναγκαίο να υπάρχουν όριο στον τουρισμό μέσα από την εφαρμογή κυβερνητικών πολιτικών, ώστε να γίνει αποδεκτό από όλους ότι τουρισμός αναπτύσσεται με βάση την ευημερία και προσφέρει οφέλη για τον προορισμό και όχι με

γνώμονα τον τουρίστα(Saarinen,2013). Μέσα από το άρθρο της Becket(2015) με τίτλο ‘‘Επανάσταση του Τουρισμού’’ παρουσιάζει μια λίστα με όλους τους προορισμούς που υποφέρουν από τον μεγάλο αριθμό τουριστών και αναφέρεται στις αντιδράσεις των ντόπιων πληθυσμών, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι οι κυβερνήσεις έχουν τη μεγαλύτερη ευθύνη και οφείλουν να λάβουν δραστικά μέτρα για την προστασία των προορισμών.

2.4. Οι απαρχές του όρου

Αν και ο όρος του υπερτουρισμού είναι σχετικά νέος, οι πιέσεις του δημιουργούνται λόγω του υπερβολικού αριθμού τουριστών δεν είναι νέο φαινόμενο ούτε και ελλιπώς μελετημένο καθώς από τις αρχές της δεκαετίας του 1960 είχαν ήδη ξεκινήσει να γίνονται ακαδημαϊκές μελέτες για τις αρνητικές επιπτώσεις του τουρισμού στις κοινωνίες υποδοχής. Αυτό που είναι νέο και πρωτοφανές είναι η γρήγορη διάδοση του και οι συνέπειες που επηρεάζουν αρνητικά έναν τουριστικό προορισμό. Ο όρος του υπερτουρισμού άρχισε να εμφανίζεται στη βιβλιογραφία στα μισά του 1960 δημιουργώντας κοινωνικοπολιτική ανησυχία για την εξέλιξη του τουρισμού και τις αρνητικές συνέπειες που θα έβλαπταν σε φυσικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό επίπεδο(Koens,Postma &Papp,2018).

Είχε παρουσιαστεί την δεκαετία του 70 από τον Kotler με τον όρο demarketing σαν εργαλείο του Marketing Mix και πολιτικής που θα χρησιμοποιήσει ένας προορισμός. Σε διάφορους προορισμούς με έντονη πολιτιστική κληρονομιά χρησιμοποιήθηκε το demarketing για να ελεγχθεί η τουριστική αύξηση που διαταράσσει την ζωή των ντόπιων.

Επίσης, παρουσιάστηκαν μοντέλα που διατύπωναν τα στάδια ζωής των προορισμών, όπως το μοντέλο του Butler (1980)που επισήμανε ότι οι τουριστικές περιοχές θα υποφέρουν από την επιτυχία τους. Στο μοντέλο δεν γίνεται αναφορά του όρου του υπερτουρισμού αλλά αναφέρεται ο αρνητικός αντίκτυπος από την ραγδαία αύξηση του τουρισμού(Butler,1980). Ο Reilly(1986) αναφέρεται στην φέρουσα ικανότητα ενός προορισμού ,δηλαδή την δυνατότητα του να καλύψει έναν συγκεκριμένο αριθμό τουριστών και τον τρόπο που μπορούν οι προορισμοί να ανταπεξέλθουν στην τεράστια επισκεψιμότητα. Το φαινόμενο του υπερτουρισμού δεν έχει έναν σαφή ορισμό και από την φύση του έχει να κάνει με τον αριθμό, το είδος του τουρισμού ,τη χρονική διάρκεια της επίσκεψης και την φέρουσα ικανότητα του προορισμού. Ο Reilly(1986) περιγράφει το φαινόμενο ως τη τεράστια αύξηση των τουριστών σε μια περιοχή που έχει αρνητικές συνέπειες, καθώς οδηγεί σε συνωστισμό και σε αλλαγή του τρόπου ζωής των κατοίκων ,βλάπτοντας την ευημερία τους.

Το φαινόμενο του υπερτουρισμού εμφανίζεται κυρίως σε τρεις τύπους τουριστικών προορισμών:

I. Νησιά και Παράκτιες περιοχές

Αποτελούν δημοφιλείς προορισμούς με έντονη εποχικότητα, που συγκεντρώνουν έναν τεράστιο αριθμό τουριστών για συγκεκριμένες χρονικές περιόδους. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την συγκέντρωση ενός μεγάλου αριθμού τουριστών που υπερβαίνει τον αριθμό των ντόπιων και δημιουργεί αλλαγές και προβλήματα στον καθημερινό τρόπο ζωής και στην κουλτούρα των ντόπιων κατοίκων (Κοκκώσης και Τσάρτας, 1999). Η τουριστική δραστηριότητα καταλαμβάνει τις πιο όμορφες, ήσυχες τοποθεσίες που διακρίνονται για το φυσικό κάλλος τους και με την αλόγιστη χρήση του νερού, της γης και άλλων πόρων δημιουργεί μόλυνση των υδάτων, του αέρα, κυκλοφοριακή συμφόρηση και γενικότερα καταστρέφει το οικοσύστημα του προορισμού (Coccossis, Mexa and Collovini, 2002). Παράδειγμα αποτελεί το νησί της Σαντορίνης. Η αλόγιστη χρήση των φυσικών πόρων του μέσα από τις διάφορες τουριστικές δραστηριότητες, για την εξυπηρέτηση του μαζικού τουρισμού έχει ως αποτέλεσμα την καταστροφή και μείωση των βιοτόπων, την υποβάθμιση του φυσικού τοπίου, την απώλεια μεγάλου μέρους της γης και γενικότερα την αισθητική υποβάθμιση του τόπου (Κοκκώσης και Τσάρτας, 1999).

II. Αστικές περιοχές

Ο Αστικός Τουρισμός είναι μια νέα μορφή οικονομικής δραστηριότητας που έχει ως βασικό άξονα τον πολιτισμό και την ιστορία που διαθέτουν μεγάλα αστικά κέντρα σε ολόκληρη την Ευρώπη, σε συνδυασμό με ξεναγήσεις, εκδρομές, την γνωριμία της τοπικής γαστρονομίας, δραστηριότητες αναψυχής διασκέδασης και αγορές. Αποτελεί μια ανερχόμενη τάση στον τομέα του τουρισμού που σταδιακά αποκτάει ισχύ και έχει οικονομικά οφέλη για την εκάστοτε πόλη. Στοχεύει στην ανάδειξη του πολιτισμού και της κουλτούρας της πόλης, με βασικό χαρακτηριστικό την μικρή διάρκεια διακοπών και εστιάζεται κυρίως στις περιηγήσεις των τουριστών ώστε να γνωρίσουν τον προορισμό (Λαγός και Καμπάνη, 2008). Βασικός παράγοντας για την αφομοίωση των τουριστών είναι το μέγεθος της πόλης, καθώς οι μεγαλύτερες πόλεις όπως το Παρίσι,

Λονδίνο, Νέα Υόρκη διαθέτουν τις κατάλληλες υποδομές για να στηρίξουν τον μεγάλο αριθμό τουριστών.

Αντίθετα, οι μικρότερες πόλεις αποτυγχάνουν να ανταποκριθούν στις ανάγκες που δημιουργούνται από την τεράστια αύξηση των τουριστών. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να δημιουργείται συμφόρηση εξαιτίας των ελλιπών υποδομών, ηχορύπανση, μόλυνση, ενώ παρατηρείται αύξηση των τιμών σε βασικά αναγκαία είδη και άλλες δραστηριότητες που δημιουργούνται από τον έντονο τουρισμό (Coccossis, Mexa and Collovinini, 2002). Επιπλέον, οι έντονες τουριστικές ροές δημιουργούν υψηλές τιμές και αυξάνουν το κόστος ζωής (Coccossis, Mexa and Collovinini, 2002). Συγκεκριμένα στην Ελλάδα η επιβάρυνση των υποδομών και του φυσικού περιβάλλοντος, καθώς και η αύξηση των ενοικίων, αποτελούν αρνητικές συνέπειες του «υπερτουρισμού», καθώς έχουν καταστήσει εξαιρετικά ακριβές τις διακοπές στην Ελλάδα για τους Έλληνες. Ο μικρός αριθμός κλινών και καταλυμάτων σε ελληνικά νησιά και άλλους προορισμούς, η ραγδαία αύξηση των τουριστών που διεκδικούν αυτές τις ελάχιστες κλίνες, έχει ως αποτέλεσμα την εκτίναξη της ζήτησης, τον περιορισμό της προσφοράς και τελικά αύξηση των τιμών, που είναι απαγορευτικές για τον μέσο Έλληνα.

III. Αξιοθέατα και μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς

Οι περιοχές που χαρακτηρίζονται από έντονη πολιτιστικά κληρονομιά έχουν την τάση να προσελκύουν αρκετά μεγάλο αριθμό τουριστών για να θαυμάσουν την ιστορία τους. Σύμφωνα με έρευνα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου οι 52 από τους 60 προορισμούς που υποφέρουν από το φαινόμενο του υπερτουρισμού βρίσκονται κοντά σε τοποθεσίες που έχουν να επιδείξουν Μνημείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς. Ορισμένα παραδείγματα είναι η Ακρόπολη στην Αθήνα και το Βατικανό στη Ρώμη που προσελκύουν εκατομμύρια τουρίστες κάθε χρόνο (European Parliament Study, 2018). Επιπλέον, μέσα από μια πρόσφατη έρευνα παρατηρείται ότι τα εθνικά πάρκα συγκεντρώνουν πάνω από 2 δις τουρίστες κάθε χρόνο, ενώ τονίζεται ότι ο προορισμός δεν επηρεάζεται αρνητικά από τις δραστηριότητες των τουριστών αλλά από τον μεγάλο αριθμό τους.

2.5. Διάκριση του υπερτουρισμού από συναφείς όρους

Ο υπερτουρισμός είναι ένας νέος όρος που εισήλθε πρόσφατα στην τουριστική βιβλιογραφία, ενώ μόλις το 2018 προστέθηκε στην ετήσια ‘‘2018 Words of the Year’’ από το Λεξικό της Οξφόρδης. Στην συγκεκριμένη λίστα περιλαμβάνονταν λέξεις που είχαν προσελκύσει το ενδιαφέρον κατά το έτος 2018 (Dickinson, 2018). Στην τουριστική βιβλιογραφία υπάρχουν όροι με παρεμφερείς σημασίες για αυτό το λόγο κρίνεται απαραίτητη η διάκριση του όρου του υπερτουρισμού από άλλους συναφείς ορισμούς, ώστε να αποφευχθεί η σύγχυση. Ένας όρος που συχνά συνδέεται με την έννοια του υπερτουρισμού είναι η τουριστοφοβία ή τουρισμοφοβία, δίχως όμως να έχουν κοινό νόημα (Soydanbay, 2017). Η παρόμοια χρήση των δυο όρων οφείλεται στις συνέπειες που έχει ο υπερτουρισμός στην κοινωνία ενός προορισμού και συγκεκριμένα στη ρήξη των σχέσεων που αναπτύσσεται ανάμεσα στους ντόπιους με τους τουρίστες και οδηγούν τις τοπικές κοινότητες στην τουριστοφοβία (Vainikka, -2018, Milano – 2017).

Ο όρος τουριστοφοβία αποτελεί μια νέα έννοια που χρησιμοποιήθηκε το 2018 από τον Ισπανό Delgado για να περιγράψει την δυσπιστία και την απόρριψη των κατοίκων ενός προορισμού ως προς τους τουρίστες (Peeters et al, 2018). Οι κάτοικοι των περιοχών που κατακλύζονται από έναν τεράστιο αριθμό τουριστών διαμαρτύρονται, υποστηρίζοντας ότι επηρεάζεται ο τρόπος ζωής τους, ενώ παράλληλα καταστρέφεται ο τόπος τους. Σύμφωνα με την ‘Guardian’ την αρχή έκανε η Βενετία και στη συνέχεια η Βαρκελώνη μέσα από διαμαρτυρίες πολιτών για τον ανεξέλεγκτο αριθμό επισκεπτών που καθιστούσε τον τόπο τους μη βιώσιμο. Σύμφωνα με τις προβλέψεις το έτος 2019 έγιναν 1,2 δισεκατ. ταξίδια παρουσιάζοντας αύξηση που έφθασε το 7% σε σχέση με άλλες χρονιές. Ο UNWTO (2017) υποστήριξε ότι θα μεγάλωνε γύρω στο 4% κάθε χρονιά. Αυτό δημιουργεί δυσανασχέτηση στους κατοίκους των τουριστικών προορισμών και ζητούν καλύτερη διαχείριση του φαινομένου, καθώς απειλείται η ποιότητα ζωής τους. Αυτό ώθησε ένα κύμα διαδηλώσεων που ξεκίνησε το 2017 από την Βαρκελώνη και τη Βενετία και ακολούθησαν πολλοί προορισμοί στην Ευρώπη όπως η Μαγιόρκα, Ίμπιζα και Άμστερνταμ. Οι κάτοικοι των παραπάνω τουριστικών προορισμών διαμαρτύρονταν για τον μεγάλο αριθμό τουριστών, ενώ δεν στρέφονταν εναντίον του τουρισμού ή των τουριστών, αλλά εναντίων των φορέων που ήταν υπεύθυνοι για την κακή διαχείριση της τουριστικής ζωής (Egon Smeral, Tourism management and solutions, 2019).

Αντίθετα, ο όρος τουρισμοφοβία επινοήθηκε από την ισπανική εφημερίδα El Pais το 2018 και στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκε από τα MME. Οι δυο αυτοί όροι είναι συναφείς και

παρουσιάζουν τις επιπτώσεις του υπερτουρισμού στη κοινωνία των τουριστικών προορισμών. Αποτελεί έναν όρο που πρόσφατα εισχώρησε στη βιβλιογραφία και σύμφωνα με τους Huete and Mantecon (2018) ορίζεται ως "η έντονη αποστροφή για τους τουρίστες και τον τουρισμό" (Milano, 2017). Στην πράξη εκδηλώνεται με ποικίλους τρόπους όπως με λεκτική ή φυσική βία στους τουρίστες καθώς ακόμα και με βανδαλισμούς σε τουριστικές υποδομές (Huete and Mantecon, 2018).

Ένας άλλος όρος που συχνά συνδέεται με τον όρο του υπερτουρισμού είναι ο συνωστισμός (overcrowding) που περιγράφει ένα σύνηθες φαινόμενο και ευρέως γνωστό που αφορά την αρνητική εμπειρία που δημιουργείται από τον τεράστιο αριθμό επισκεπτών σε ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα και χώρο. Έρχεται σε αντίθεση με το φαινόμενο του υπερτουρισμού, το οποίο αποτελεί ένα ευρύ και πολύπλοκο φαινόμενο που περιγράφει τις συνέπειες του τουρισμού σε έναν προορισμό για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα και που υπερβαίνει το όριο της κοινωνικής, φυσικής, οικονομικής και οικολογικής φέρουσας ικανότητας του εκάστοτε προορισμού (Peeters et al, 2018).

2.6. Δείκτες μέτρησης του υπερτουρισμού

Κατά τη μελέτη του φαινομένου του υπερτουρισμού δημιουργείται δυσκολία στην εκτίμηση των προορισμών που είτε πλήττονται από το φαινόμενο είτε βρίσκονται στα όρια να μετατραπούν σε υπερτουριστικούς προορισμούς. Αυτό οφείλεται στην έλλειψη κοινώς αποδεκτών δεικτών που θα μας δώσουν μια ξεκάθαρη εικόνα για το αν ένας προορισμός διατρέχει βραχυπρόθεσμα ή μακροπρόθεσμα κίνδυνο. Η αρχική προσπάθεια πραγματοποιήθηκε τον Ιανουάριο του 2019 από την Επιτροπή Μεταφορών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου μέσα από την δημοσίευση της μελέτης που παρουσιάζει των συσχετισμό στοιχείων από περιφέρειες του Ευρωπαϊκού επιπέδου NUTS2 με το φαινόμενο του υπερτουρισμού με στόχο να προσδιορίσουν αν πάσχουν ή τείνουν να κινδυνέψουν από το φαινόμενο. Τα αποτελέσματα που προκύπτουν από την μελέτη αναγνωρίζουν τα παρακάτω ως δείκτες υπερτουρισμού:

- Η ένταση και η πυκνότητα του τουρισμού αποτελούν βασικούς παράγοντες μέτρησης του υπερτουρισμού. Η ένταση αφορά τις διανυκτερεύσεις ανά κάτοικο και η πυκνότητα τις διανυκτερεύσεις ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο. Σύμφωνα με

τους Peeters et al(2018) ο συνδυασμός έντονης τουριστικής πυκνότητας και έντασης αποτελούν στοιχεία που θέτουν έναν προορισμό σε αρκετά μεγάλο κίνδυνο υπερτουρισμού.

- Το δυναμικότητα των κλινών που προκύπτει από τις διαδικτυακές πλατφόρμες ενοικίασης δωματίων ξενοδοχείων ή ιδιωτικών κατοικιών Airbnb και Booking σε συνδυασμό με τις υπηρεσίες μετακίνησης όπως το Uber οδηγούν στην έξαρση του φαινομένου, καθώς το κόστος για κάθε επισκέπτη είναι αρκετά χαμηλό.
- Η συμβολή του υπερτουρισμού στο περιφερειακό ΑΕΠ, καθώς οι κάτοικοι του εκάστοτε προορισμού βασίζουν την τοπική τους οικονομία στη τουριστική βιομηχανία. Γι' αυτό το λόγο αποδέχονται τον τεράστιο αριθμό τουριστών και κατ' επέκταση των υπερτουρισμό, καθώς τα οικονομικά οφέλη που προκύπτουν είναι αρκετά μεγαλύτερα από ότι στον ήπιο τουρισμό.
- Η εγγύτητα σε Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς καθώς και σε υποδομές μεταφοράς όπως λιμένες κρουαζιερόπλοιων και αεροδρόμια.
- Η ένταση των αερομεταφορών παίζει κρίσιμο ρόλο στον τουρισμό περισσότερο από ότι άλλοι τρόποι μετακίνησης όπως τρένο, λεωφορείο και πλοίο. Αυτό συμβαίνει γιατί μέσα από την εύκολη και γρήγορη μεταφορά των τουριστών σε διάφορα σημεία του προορισμού και μέσα από το δίκτυο διαδρομών που έχουν ελέγχουν την τουριστική ένταση ενός προορισμού. Όμως, τις περισσότερες φορές ο αριθμός των αφίξεων ξεπερνάει κατά πολύ τον αριθμό των ντόπιων κατοίκων του προορισμού.
- Οι κρουαζιέρες αποτελούν τις βασικότερες αιτίες του φαινομένου του υπερτουρισμού, καθώς μεταφέρουν περισσότερους τουρίστες από ότι είναι ο αριθμός των κατοίκων του προορισμού. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν δημοφιλείς τουριστικοί προορισμοί όπως η Βενετία, η Σαντορίνη, η Ρόδος και η Κρήτη που σε πολλές περιοχές τους οι τουρίστες είναι πολυάριθμοι σε βαθμό που ξεπερνούν την φέρουσα ικανότητα του προορισμού.

Παράλληλα πραγματοποιήθηκε μια άλλη έρευνα από την Roland Berger που θέτει ως βασικό παράγοντα μέτρησης του υπερτουρισμού την τουριστική ένταση. Η ένταση ισοδυναμεί με τον αριθμό διανυκτερεύσεων ανά έτος σε σχέση με τον αριθμό των κατοίκων, ενώ τονίζεται ότι το συγκεκριμένο κριτήριο είναι ιδανικό για την σύγκριση πόλεων. Επίσης, ένα άλλο κριτήριο μέτρησης του φαινομένου είναι τα έσοδα από τα διαθέσιμα δωμάτια

(RevPAR), καθώς αντικατοπτρίζουν τις τιμές των τουριστικών καταλυμάτων, που είναι βασικό στοιχείο για τον τουρισμό και γίνεται διεθνώς αποδεκτό.

2.7. Υπερτουρισμός σε νησιώτικες περιοχές

Ο τουρισμός αποτελεί μια από τις βασικότερες πηγές οικονομικής ανάπτυξης ενός νησιώτικου προορισμού και η σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στο νησί και τον τουρισμό είναι πολύπλευρη. Τα νησιά της χώρας μας έχουν έντονη τουριστική δραστηριότητα εξαιτίας των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους, ενώ τα ίδια χαρακτηριστικά είναι που τους κάνουν ευάλωτους στην έντονη τουριστική ροή και την ανάπτυξη. Αυτοί οι προορισμοί έχουν εστιάσει στον τουρισμό του ήλιου και της θάλασσας για την ανάπτυξη τους, ενώ υπάρχει μεγάλη εξάρτηση από τον μαζικό τουρισμό, από τον οποίο επηρεάζεται το ΑΕΠ τους (Gossling and Wall, 2007).

Παρατηρείται ότι ο τουρισμός έχει πιο επιθετικές επιπτώσεις και μεγαλύτερη ένταση στους νησιώτικους προορισμούς και ιδίως στα μικρά νησιά από ότι σε μεγαλύτερους τουριστικούς προορισμούς και στην ενδοχώρα. Οι νησιώτικοι προορισμοί αποτελούν μια ειδική περίπτωση προορισμών ως προς την ανάπτυξη τους και το φαινόμενο του τουρισμού, καθώς χαρακτηρίζονται από μια ευάλωτη σχέση ισορροπίας μεταξύ της οικονομίας, του περιβάλλοντος και της κοινωνίας, που κάθε διαταραχή της έχει συνέπειες στο σύνολο του προορισμού (Κοκκώσης και Τσάρτας, 2001). Παράλληλα σε πολλές περιπτώσεις ο τουρισμός είναι η μοναδική δραστηριότητα για έναν προορισμό που επιφέρει οικονομική ανάπτυξη και οδηγεί σε εξάρτηση της νησιώτικης κοινωνίας από τον τουρισμό (Κοκκώσης και Τσάρτας, 2001). Καταλήγουμε ότι συνέπεια των παραπάνω είναι να κινδυνεύει η οικονομική ζωή του τόπου αν υπάρξει μια κακή τουριστική χρονιά και να οδηγήσει σε καταστροφικές συνέπειες για την τοπική κοινωνία, οικονομία ακόμα και για το περιβάλλον. Αυτό έγινε αντιληπτό κατά τη διάρκεια της πανδημίας που πολλοί τουριστικοί προορισμοί δεν κατάφεραν να διατηρήσουν την τοπική οικονομία τους ή έστω να περιορίσουν το πρόβλημα.

Επίσης, πιο συγκεκριμένα αρκετοί νησιώτικοι προορισμοί της Ελλάδας αποτελούν πόλο έλξης για χιλιάδες επισκέπτες από όλο τον κόσμο λόγω των ξεχωριστών χαρακτηριστικών τους και της μοναδικής εμπειρίας που προσφέρουν. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την υιοθέτηση ενός μαζικού μοντέλου για τον τουρισμό με όφελος τη μεγιστοποίηση των τοπικών εσόδων

και την τοπική ανάπτυξη. Αυτή όμως η μαζική εισροή τουριστικών ροών επιδρά αρνητικά στην τοπική κοινωνία σε πολιτιστικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό επίπεδο (Baum, 1997 οπ. αναφερ., στο Ανδριώτης, 2004). Πολλοί νησιώτικοι προορισμοί για να ανταπεξέλθουν στον μεγάλο ανταγωνισμό που έχει δημιουργηθεί με άλλα νησιά ως συνέπεια της ραγδαίας ανάπτυξης του μαζικού τουρισμού, παραμελούν τις πολιτιστικές, ιστορικές και περιβαλλοντικές επιδράσεις του νησιού. Αυτό οδηγεί στην μεγάλη συγκέντρωση επισκεπτών σε έναν νησιώτικο προορισμό και ο προορισμός χάνει μεγάλο μέρος του φυσικού και ιστορικού του πλούτου, μειώνοντας τη αξία του τουριστικής εμπειρίας και δημιουργώντας αίσθημα δυσαρέσκειας στους επισκέπτες. Οι Wilkinson (1989) και Loukissas (1982) αναφέρουν ότι μεγαλώνει ο κίνδυνος αρνητικών συνεπειών σε έναν νησιώτικο προορισμό όταν ο αριθμός των επισκεπτών είναι αρκετά μεγαλύτερος από τον αριθμό των ντόπιων κατοίκων και αυτό οφείλεται στις ελλείψεις και στην ανικανότητα του τοπικού συστήματος να περιορίσει και να ελέγξει την τουριστική ανάπτυξη.

Είναι ζωτικής σημασίας να βρεθεί ισορροπία ανάμεσα στις τουριστικές ροές και τις επιπτώσεις που δημιουργούνται, ώστε να φθάσει ο νησιώτικός προορισμός στο σημείο να μην υπερβαίνει τα επιτρεπτά όρια του και να μην δημιουργηθεί κορεσμός. Η βιωσιμότητα αποτελεί βασικό κομμάτι για την ανάπτυξη του προορισμού και αποτελεί λύση στο πρόβλημα του υπερτουρισμού. Παράλληλα η επίτευξη της βιωσιμότητας εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις προσπάθειες και τις δράσεις της τοπικής κοινωνίας και των φορέων του τουρισμού ώστε να οδηγηθεί ο νησιώτικός προορισμός στην άμβλυση ή και στην εξάλειψη των αρνητικών επιπτώσεων που πλήττουν τον κοινωνικό, οικονομικό και περιβαλλοντικό τομέα του προορισμού.

Καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι ο τουρισμός αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι ενός νησιώτικού προορισμού που επηρεάζει όλους τους τομείς του, αποτελώντας τόσο ευκαιρία όσο και πρόκληση για τα μικρά κυρίως νησιά. Ο κίνδυνος του υπερτουρισμού είναι μεγαλύτερος όταν η οργάνωση του τουρισμού δεν βασίζεται στον σεβασμό των τοπικών, οικονομικών, φυσικών και πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων του κάθε προορισμού. Αυτό απαιτεί προγραμματισμό και διαχείριση με την συμμετοχή όλων των φορέων, ώστε να αποφευχθεί το φαινόμενο του υπερτουρισμού. Ωστόσο, για την αντιμετώπιση του φαινομένου δεν υπάρχει μια οριστική λύση λόγω της πολυπλοκότητας του, αλλά απαιτείται μια σφαιρική αντιμετώπιση με δράσεις αειφορίας και στρατηγικές που ποικίλουν ανά προορισμό, ενώ είναι αρκετά δύσκολο να εφαρμοστεί ένα ενιαίο σχέδιο διαχείρισης του προορισμού (Bellini et al, 2016).

2.8. Σύγκριση μαζικού και αειφόρου τουρισμού

Ο μαζικός τουρισμός αποτελεί πρώιμο στάδιο του υπερτουρισμού και συμβάλλει στην αύξηση των αρνητικών επιπτώσεων σε διάφορους τομείς του προορισμού. Η έννοια του μαζικού τουρισμού δεν περιγράφει μόνο τον μεγάλο αριθμό τουριστών αλλά και τις αρνητικές συνέπειες που έχει η μαζική μετακίνηση των τουριστών. Συγκεκριμένα, ο τουρισμός εξελίχθηκε ως μαζικό φαινόμενο με στόχο την αναψυχή και τις δραστηριότητες διασκέδασης για τους επισκέπτες, ενώ βασική μορφή του είναι ο παραθεριστικός τουρισμός που κάθε χρόνο συγκεντρώνει ένα τεράστιο αριθμό τουριστών που επιθυμούν να απολαύσουν τον ήλιο και την θάλασσα (Αποστολόπουλος, et al., 2001). Βασικός παράγοντας ανάπτυξης του μαζικού τουρισμού είναι το σύστημα GIT (group inclusive tours=οργανωμένο ταξίδι), το οποίο προσφέρει υπηρεσίες που είναι αλληλεξαρτώμενες και ολοκληρωμένες, δηλαδή πακέτα που περιλαμβάνουν διαμονή και μεταφορά με αρκετά χαμηλό κόστος, κάνοντας τον τουρισμό οικονομικά προσιτό σε όλους. Επιπλέον, σημαντική βοήθεια για την ανάπτυξη των μαζικών διακοπών αποτέλεσαν οι πτήσεις charter μέσα από τις οποίες τα ταξίδια πραγματοποιούνται ταχύτερα, ασφαλέστερα και φθηνότερα, αποτελώντας πόλο έλξης για μεγάλο ποσοστό επισκεπτών. Ο Ανδριώτης μέσα από έρευνες καταλήγει ότι «η πλειοψηφία των αρνητικών συνέπειων προκύπτουν από τον μαζικό τουρισμό γιατί συγκεντρώνει μεγάλο αριθμό τουριστών, χρειάζεται μεγάλες επενδύσεις και μικρή συμμετοχή της κοινωνίας στην αναπτυξιακή διαδικασία» (Ανδριώτης, 2003).

Σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του μαζικού τουρισμού κατέχουν οι Tour Operators που δημιουργούν ειδικά πακέτα που τα προσαρμόζουν στις ανάγκες του εκάστοτε τουρίστα. Ο μαζικός τουρισμός αναπτύχθηκε κυρίως εξαιτίας του χαμηλού κόστους ταξιδιού, του ελεύθερου χρόνου, της εύκολης μεταφοράς, ενώ άλλαξε και η αντίληψη των ανθρώπων για τον τουρισμό. Χαρακτηριστικά ανάπτυξης του μαζικού τουρισμού είναι οι μεγάλες ξενοδοχειακές μονάδες, η εξάρτηση του προορισμού από τους Tour Operators για την διακίνηση μεγάλου μέρους τουριστών και η γενικότερη εξάρτηση του προορισμού από τον τομέα του τουρισμού (Τσάρτας, 1996). Οι τουρίστες σύμφωνα με τον Jafari (1974) περνούν όλο το χρόνο τους στα τουριστικά «γκέτο» δίχως να έχουν επαφή με την τοπική οικονομία και δεν αναπτύσσεται η σχέση τουρίστα και ντόπιου. Έτσι, ο προορισμός προσελκύει μεγάλο ποσοστό τουριστών δίχως να έχει επιθυμητά αποτελέσματα στην οικονομία της περιοχής. Αυτό συμβαίνει γιατί τα έσοδα δεν παραμένουν στην ντόπια οικονομία, καθώς οι τουριστικές επιχειρήσεις απασχολούν ξένο προσωπικό και προμηθεύονται εισαγόμενα

προϊόντα. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα τα χρήματα που θα εξασφάλιζε ένας προορισμός από τον τουρισμό, οδηγώντας στην ανάπτυξη του βιοτικού επιπέδου και την αύξηση του εγχώριου κατά κεφαλήν εισοδήματος, να διαρρέουν από την οικονομία του τόπου. Παράλληλα, ο ανεξέλεγκτος αριθμός επισκεπτών οδηγεί στην υποβάθμιση, στην κοινωνική αλλοτρίωση και δημιουργεί προβλήματα στο περιβάλλον(Ανδριώτης,2003).

Ο μαζικός τουρισμός βραχυπρόθεσμα δημιουργεί μεγάλα κέρδη με εύκολο τρόπο, όμως μακροπρόθεσμα έχει βλαβερές συνέπειες στην οικονομία, κοινωνία και το περιβάλλον(Τσάρτας,2010). Τα σημαντικότερα προβλήματα είναι η ρύπανση, παράνομη δόμηση η εξάντληση των μη ανανεώσιμων πηγών και πόρων, η απουσία επαφής του τουρίστα με τις τοπικές μικρομεσαίες επιχειρήσεις, καθώς και με τον τοπικό πολιτισμό, ο οποίος υποβαθμίζεται, μειώνοντας τόσο την εμπειρία του τουρίστα όσο και την τοπική οικονομία(Page,2006). Το συγκεκριμένο σύστημα του μαζικού τουρισμού είναι υπεύθυνο για την τουριστική ανάπτυξη πολλών νησιώτικων περιοχών της Ελλάδας όπως τα νησιά του Αιγαίου, τα Επτάνησα και διάφορες περιοχές της χώρας, ενώ η Μεσόγειος αποτελεί από τους πιο δημοφιλείς προορισμούς που συγκεντρώνει 220 εκατομμύρια τουρίστες ετησίως, προκαλώντας προβλήματα στο περιβάλλον και κατά συνέπεια στην κοινωνική και οικονομική ζωή της περιοχής(Σβορώνου,2005).

Στην Ελλάδα υπάρχει πλήθος τουριστικών γραφείων σε μεγάλα αστικά κέντρα που προωθούν οργανωμένα πακέτα για ταξίδια στο εξωτερικό και το εσωτερικό, προωθώντας περιοχές με πλούσια πολιτιστική κληρονομιά, φυσικό κάλλος και προβάλλοντας το τουριστικό προϊόν θάλασσα, ήλιος ,πολιτισμός. Συγκεκριμένα το νησί της Ρόδου εδώ και πολλές δεκαετίες αποτελεί ναυαρχίδα του τουρισμού μαζί με τα νησιά της Σαντορίνης και της Κρήτης και θεωρούνται κορυφαίοι τουριστικοί προορισμοί. Η Ρόδος διαθέτει άριστο τουριστικό προϊόν που την βοήθησε να αναπτύξει το φαινόμενο του μαζικού τουρισμού και του all inclusive φθάνοντας στο σημείο να φιλοξενεί ετησίως 2,3 εκατομμύρια τουρίστες. Την τουριστική περίοδο του 2019 το νησί δεχόταν 100 κατά μέσο όρο πτήσεις την ημέρα και η πληρότητα των ξενοδοχειακών μονάδων άγγιζε το 100%,ενώ για την περίοδο 2020 οι Ροδίτες εκτιμούσαν ότι θα υπάρξει αύξηση 200% στην κρουαζιέρα.

Σύμφωνα με όσα είπαν άνθρωποι του νησιού που ασχολούνται με τον τουρισμό οι τουριστικές υπηρεσίες διαμορφώθηκαν και αναπτύχθηκαν με βάση τα οργανωμένα πακέτα διακοπών των Tour operators και το νησί πήγαινε με τον <<αυτόματο πιλότο>>. Αυτό ανατράπηκε με την εμφάνιση του Covid 19 κατά τη διάρκεια του οποίου έγινε αντιληπτό ότι η πρακτική του μαζικού τουρισμού δεν ανταποκρινόταν πλέον στις ανάγκες της τουριστικής αγοράς. Πολλά ξενοδοχεία με μεγάλο αριθμό κλινών παρέμειναν κλειστά,

καθώς η πληρότητα ήταν μικρότερη από 60% ,δημιουργώντας ζημιά. Επιπλέον, μια σειρά από υποστηρικτικές επιχειρήσεις των ξενοδοχειακών μονάδων δεν λειτούργησαν καθώς δεν μπορούσαν να προμηθεύσουν τα προϊόντα τους.

Ο μαζικός τουρισμός έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τον αειφόρο ή υπεύθυνο τουρισμό που ενισχύει την απασχόληση, την δημιουργία εσόδων για τις τοπικές κοινωνίες, μειώνοντας τον κίνδυνο καταστροφικών συνεπειών στο περιβάλλον, τον πολιτισμό, την κοινωνία και γενικότερα την οικονομία του τόπου. Οι κοινότητες σε μια προσπάθεια τους για να προστατέψουν τον τόπο τους και την πολιτιστική τους κληρονομιά έχουν στραφεί στον αειφόρο ανάπτυξη και τον εναλλακτικό τουρισμό. Σύμφωνα με τον Leslie(2012) ο αειφόρος τουρισμός είναι μια προσπάθεια των φορέων του τουρισμού να μειώσουν τις αρνητικές συνέπειες που επιφέρει ο τουρισμός και να αποκομίσει τα μέγιστα οφέλη. Χαρακτηρίζεται από τρεις αρχές:1. Την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος του προορισμού υποδοχής, 2.τον σεβασμό των ντόπιων κατοίκων, 3.την αποδοχή της κουλτούρας των ανθρώπων του εκάστοτε προορισμού. Ο Goodwin(2011) αναφέρει την άρρηκτη σχέση του αειφόρου τουρισμού με την βιωσιμότητα καθώς το κάθε άτομο είναι υπεύθυνο για την δράση του απέναντι στη φύση.

Οι Mathew and Sreejesh(2017) χαρακτήρισαν τον αειφόρο τουρισμό ως το βασικότερο εργαλείο της βιώσιμης ανάπτυξης που αποσκοπεί στην εξάλειψη των αρνητικών επιπτώσεων. Ο Clarke (1997) τόνισε ότι η βιωσιμότητα μπορεί να συνδεθεί με όλα τα είδη των τουριστικών δραστηριοτήτων, ενώ παράλληλα οι Velleco and Mancino το 2010 αναφέρουν ότι η ενίσχυση της οικολογικής ποιότητας των υπηρεσιών αφορά όλους τους εμπλεκόμενους με τον τουρισμό και όχι μόνο τις επιχειρήσεις φιλοξενίας. Επίσης, υποστηρίζουν ότι η οικολογική ποιότητα είναι βασικός παράγοντας αντιμετώπισης του ανταγωνισμού των προορισμών. Παράλληλα σύμφωνα με τον Holden 2009 η ανάγκη για ανάπτυξη στρατηγικών που είναι φιλικές προς το περιβάλλον οφείλονται στην ανησυχία για τις επιπτώσεις του τουρισμού στο περιβάλλον του προορισμού.

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να αναφερθεί πως σύμφωνα με τον Eber(1992) ο βιώσιμος τουρισμός πραγματοποιείται όταν ο τουρισμός και οι υποδομές του, στο παρόν και το μέλλον λειτουργούν με φυσικές δυνατότητες για την μελλοντική χρήση των φυσικών πόρων, ενώ παράλληλα αναγνωρίζεται η συμβολή των κατοίκων του προορισμού στην τουριστική εμπειρία και τα οικονομικά οφέλη. Επιπρόσθετα, αρκετοί ερευνητές υποστηρίζουν ότι η βιωσιμότητα στηρίζεται σε τρία βασικά στοιχεία: την οικολογία, την κοινωνία και την οικονομία, ενώ σύμφωνα με τον Woodgate and Red Cliffe(1997) οι τρεις θεμελιώδεις αρχές της βιωσιμότητας είναι : η ισότητα, το μέλλον και ο ολισμός,δηλαδή ότι

όλα τα μέρη συνδέονται μεταξύ τους και επηρεάζονται. Συνεχίζοντας, μια ακόμη άποψη είναι του Spangenberg (2005) που τονίζει ότι η βιωσιμότητα θα πρέπει να ενδιαφέρεται πρώτα για τις ανθρώπινες ανάγκες, την χρήση πολιτιστικών και φυσικών πόρων ώστε να διασφαλίσει ένα ποιοτικό μέλλον και να μην συνδέεται με μια συγκεκριμένη βιομηχανία.

Ο βιώσιμος τουρισμός στοχεύει στην ενσωμάτωση των τουριστικών δραστηριοτήτων, στην προστασία του περιβάλλοντος καθώς και στην υιοθέτηση νέων τουριστικών συμπεριφορών. Μέσα από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι η βιώσιμη ανάπτυξη βασίζεται στην διάδοση ορισμένων μορφών τουρισμού που σχετίζονται με το περιβάλλον, την κοινωνία και την ενσωμάτωση του τουριστικού φαινομένου με τους ντόπιους κατοίκους.(Spenceley and Snyman,2016).Παράλληλα με την έννοια του βιώσιμου τουρισμού εμφανίζεται το 1989 η έννοια της πράσινης οικονομίας που βασίζεται στην βιώσιμη ανάπτυξη και έχει ως στόχο την βιώσιμη κατανάλωση, παραγωγή, την βελτίωση των περιβαλλοντικών προϊόντων και την γενικότερη αλλαγή της νοοτροπίας για την επαναχρησιμοποίηση των υλικών(Pearce,Markandya &Barbier,1989).Επιπλέον, σύμφωνα με το Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών (2011)η πράσινη οικονομία οδηγεί σε ανάπτυξη του τομέα της απασχόλησης και του εισοδήματος με βασικούς υπεύθυνους τις ιδιωτικές και δημόσιες επενδύσεις. Αυτό έχει ως στόχο την μείωση των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα, ενώ παράλληλα στοχεύει στην ενεργειακή αποδοτικότητα, μειώνοντας την ρύπανση των οικοσυστημάτων(UNEP,2011).

Η βιωσιμότητα αποτελεί κεντρικό άξονα για την πολιτική τουριστικής ανάπτυξης της Ελλάδας. Μεγάλος αριθμός ξενοδοχειακών μονάδων υιοθετεί πρακτικές που προάγουν την βιώσιμη ανάπτυξη. Συγκεκριμένα πολλές τουριστικές επιχειρήσεις έχουν εγκαταστήσει φωτοβολταϊκά συστήματα σε μια προσπάθεια ουδετεροποίησης των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα. Σύμφωνα με την ιστοσελίδα της Ελληνικής Δημοκρατίας η χώρα μας μπορεί να προωθήσει τα οικοσυστήματα και τους φυσικούς πόρους ώστε μέσα από τον βιώσιμο τουρισμό οι τουρίστες να έρθουν σε επαφή με την ποικιλομορφία της πανίδας(www.mfa.gr). Σύμφωνα με τη μελέτη του Συμβουλίου ΣΕΒ για την βιώσιμη ανάπτυξη οι μεγάλες επιχειρήσεις παρουσιάζουν μεγαλύτερη ετοιμότητα στην ενσωμάτωση θεμάτων βιώσιμου τουρισμού, με το 54% να έχουν ήδη έτοιμο πλάνο ενσωμάτωσης. Αντίθετα, οι δείκτες βιώσιμης διακυβέρνησης που συγκρίνουν την ανάγκη για μεταρρυθμίσεις και την ικανότητα της χώρας να ανταπεξέλθει στις κοινωνικοπολιτικές προκλήσεις μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι στην Ελλάδα η βιομηχανική παραγωγή και οι εκπομπές αερίων έχουν μειωθεί εξαιτίας της οικονομικής κρίσης.

Ωστόσο, η χώρα δεν έχει ακολουθήσει συστηματική προσέγγιση για την υιοθέτηση πρακτικών για την προστασία του περιβάλλοντος, όπως για παράδειγμα οι ανανεώσιμες πηγές νερού. Επιπλέον, η οικονομική ανάπτυξη γίνεται σε βάρος του περιβάλλοντος μέσα από τον τεράστιο αριθμό τουριστών που δημιουργούν προβλήματα στη διαχείριση των αποβλήτων, την καταστροφή φυσικών τοπίων, την ρύπανση και την αστική ανάπτυξη, ενώ παράλληλα οι κρατικοί φορείς δεν είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν αυτά τα προβλήματα (www.sgi-network.org). Ο Δείκτης Περιβαλλοντικής Πολιτικής του Yale (2016) κατέταξε την Ελλάδα στην 22^η θέση μεταξύ 180 χωρών, ενώ αναφέρει ότι η Ελλάδα από το 2010 και μετά μείωσε την βιομηχανία παραγωγής της. Ακόμα, τονίζεται ότι η χώρα μας δεν ασκεί επιρροή και δεν έχει βασικό ρόλο στην ενίσχυση των καθιερώσεων για την προστασία του περιβάλλοντος, ενώ η μείωση των εκπομπών οφείλεται στο ότι η οικονομία παρέμεινε στάσιμη και πολλές επιχειρήσεις μεταφέρθηκαν σε γειτονικές χώρες (www.sgi-network.org).

Στο νησί της Ρόδου που κάθε χρόνο συγκεντρώνει μεγάλο αριθμό τουριστών και παρατηρείται υποβάθμιση του περιβάλλοντος, η υιοθέτηση οικολογικών πρακτικών γίνεται εντονότερη μέρα με τη μέρα. Τη λύση έρχεται να δώσει η Περιφέρεια του Αιγαίου σε συνδυασμό με τον όμιλο TUI που παρουσίασαν ένα εγχείρημα για την ανάδειξη της Ρόδου σε <<πράσινο>> νησί με την χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Στόχος είναι η ανάδειξη και προώθηση του βιώσιμου τουρισμού στους παραθεριστικούς προορισμούς, ενώ σε συνεργασία με την τοπική τουριστική βιομηχανία θα γίνει προσπάθεια να δοθούν λύσεις για την εφαρμογή της βιώσιμης ανάπτυξης στη Ρόδο. Το <<Rhodes Co-Lab Project>> θα αποτελέσει πυλώνα για την ενίσχυση και ανάπτυξη της βιώσιμης μεταμόρφωσης του τουριστικού τομέα, ενώ παράλληλα θα στοχεύετε η ικανοποίηση των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών, με απώτερο σκοπό η Ρόδος να είναι έως το 2050 κλιματικά ουδέτερη. Επιπλέον, το συγκεκριμένο Project θα παρουσιάσει πως θα μπορέσει να λειτουργήσει μια ολιστική προσέγγιση που θα οδηγήσει σε μεγαλύτερη βιωσιμότητα για τους επισκέπτες, την τουριστική βιομηχανία αλλά και τους κατοίκους του νησιού.

Παράλληλα, για την μείωση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης ο δήμος της Ρόδου εφάρμοσε μια σειρά πολιτικών φιλικών προς το περιβάλλον, με στόχο την βιωσιμότητά και την ανάδειξη του νησιού σε πράσινο παγκόσμιο τουριστικό προορισμό. Κεντρικό ρόλο σε αυτή στρατηγική έχει η ηλεκτροκίνηση, καθώς δόθηκαν ηλεκτροκίνητα οχήματα με σκοπό την μείωση του οικολογικού αντίκτυπου των δραστηριοτήτων του δήμου και των δημοτικών επιχειρήσεων. Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα την στροφή στην αειφορά και στοχεύει στην δημιουργία της Πράσινης Οικολογικής Ρόδου για τους τουρίστες και τους κατοίκους του

νησιού. Είναι γεγονός ότι στην Ελλάδα ο τουρισμός θεωρείται κοινωνικοπεριβαλλοντικό φαινόμενο και χρειάζεται να υπάρχει <<ποιοτική>> στρατηγική ανάπτυξης.

Η μεγάλη ανάγκη φαίνεται από τον σημαντικό αριθμό δραστηριοτήτων που πραγματοποιούνται ώστε να υπάρξει ενημέρωση γ αυτό το θέμα όπως συνέδρια, ημερίδες(ΥΠΕΧΩΔΕ και Πανεπιστημίου Αιγαίου,1999),(ΕΚΒΥ 2001) και (Πανελλήνια Ομοσπονδία Επιχειρήσεων Τουρισμού 2002).Επίσης, γίνονται μεμονωμένες δράσεις από Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης που πρωτοστατούν στην υλοποίηση αειφόρων πρακτικών καθώς και μέσα από ευρωπαϊκούς πόρους που χρηματοδοτούν αυτές τις δράσεις. Ένας ακόμα επίσημος φορέας για την δημιουργία τουριστικής πολιτικής είναι ο ΕΟΤ που έχει ως στόχο την ορθή τουριστική ανάπτυξη των προορισμών. Επιπλέον, το υπουργείο Ανάπτυξης προωθεί την << Agenda 21>> παρουσιάζοντας τις αρχές που οφείλουν να ακολουθούν οι ιδιωτικοί και κρατικοί φορείς που δραστηριοποιούνται στον τουρισμό και συγκεκριμένα στον οικοτουρισμό.Παράλληλα, ο φορέας αυτός υποστηρίζει δράσεις αειφόρου τουρισμού σε περιοχές που θεωρούνται προστατευμένες όπως αναφέρεται στο κείμενο του European Charter for Sustainable Tourism(Υπουργείο Αναπτυξης,2002).

Σύμφωνα με τα παραπάνω προκύπτει ότι ο μαζικός τουρισμός έχει αρνητικές συνέπειες για έναν προορισμό, ενώ ο βιώσιμος τουρισμός βασίζεται σε ποιοτικές διακοπές αλλά κυρίως αποσκοπεί στην ανάδειξη των θετικών στοιχείων του τουρισμού, στην ευημερία των ντόπιων κατοίκων αλλά και στη δημιουργία ενός ξεχωριστού περιβάλλοντος για τον τουρίστα. Ο τουρισμός γίνεται ανθρωποκεντρικός με κύριο μέλημα την ευημερία του τόπου ,την ανάκαμψη και την ανάπτυξη της τουριστικής βιομηχανίας με σκοπό την οικονομική άνθιση του τόπου ,την διαφύλαξη του περιβάλλοντος και της τοπικής κοινωνίας. Η Ρόδος είναι από τα πρώτα νησιά που αποτέλεσε πόλο έλξης για επενδύσεις που αφορούν την ανάπτυξη του μοντέλου του βιώσιμου τουρισμού και έχει ως στόχο ο τουρισμός της να βασίζεται στις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης ,δημιουργώντας καλύτερες συνθήκες διαβίωσης για τους κατοίκους και προστατεύοντάς την τουριστική εμπειρία των επισκεπτών.

2.9. Σχέση φέρουσας ικανότητας και τουριστικού κορεσμού

Φέρουσα Ικανότητα είναι ο αριθμός των μονάδων ενός είδους που μπορούν να συντηρηθούν από ένα οικοσύστημα χωρίς να το υποβαθμίσουν. Αποτελεί μια πολύπλοκη

έννοια καθώς δεν υπάρχουν συγκεκριμένα όρια για κάθε προορισμό ,ενώ έχουν δημιουργηθεί διάφορες προσεγγίσεις, με βασικές την οικολογική, κοινωνική ,φυσική, αισθητική και οικονομική. Η φέρουσα ικανότητα αποτελεί το μετρό της επιτρεπτής ανθρώπινης παρουσίας σε ένα σύστημα και από την σκοπιά του τουρισμού συνδέεται με την χωρητικότητα. Ο όρος εμφανίστηκε πρώτη φορά το 1960 στην Αμερική παρουσιάζοντας τον αριθμό των ζώων που μπορούν να επιβιώσουν σε ένα οικοσύστημα χωρίς να το καταστρέφουν(Saveriades, 2000). Στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκε στα εθνικά πάρκα για τον έλεγχο του αριθμού των τουριστών και την κατάσταση των φυσικών πόρων. Το 1936 πραγματοποιείται μια πρώτη αναφορά με βάση τον ορισμό της φέρουσας ικανότητας από τον Lowell Sumner,ο οποίος στο πλαίσιο της πολιτικής για τα πάρκα Sierra διατύπωσε την εξής ερώτηση: «Πόσο μεγάλο πλήθος μπορεί να αφηθεί ελεύθερο στην άγρια φύση χωρίς να καταστρέψει τις βασικές ιδιότητες του;». Το 1942, ο ίδιος τελειοποιεί την ιδέα αυτή υποστηρίζοντας ότι η χρήση της άγριας φύσης πρέπει να είναι εντός ορίων της « φέρουσας ικανότητας ή ψυχαγωγικό σημείο κορεσμού».

Λίγα χρόνια αργότερα ο Wagar τονίζει ότι η φέρουσα ικανότητα είναι «το επίπεδο ψυχαγωγικής χρήσης, που μπορεί να αντέξει μια περιοχή, παρέχοντας συγχρόνως μια διαρκή ποιότητα στην αναψυχή». η στα επίπεδα χρήσης και στην ικανοποίηση που παρείχαν στους επισκέπτες. Το 1970 παρουσιάζεται ένας ακόμη ορισμός για την τουριστική φέρουσα ικανότητα στο Countryside Recreation Glossary : «Φέρουσα ικανότητα είναι το επίπεδο χρήσης των πόρων (τουρισμού-αναψυχής) μιας περιοχής, με το οποίο μπορεί να εξασφαλιστεί η βιώσιμη ανάπτυξη , χωρίς υποβάθμιση των χαρακτηριστικών και της ποιότητας των πόρων καθώς και της εμπειρίας του επισκέπτη σε βαθμό αποδεκτό».

Παρόμοιοι ορισμοί διατυπώθηκαν και από άλλους ερευνητές : Mathieson και Wall το 1982 , αλλά και Middleton και Chamberlain το 1997. Ένας ορισμός που χρησιμοποιείται συχνά είναι του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (WTO), που διατυπώθηκε το 1993 και σύμφωνα με τον οποίο ως φέρουσα ικανότητα ορίζεται : “Η μέγιστη χρήση μιας τοποθεσίας χωρίς να προκαλούνται αρνητικές επιπτώσεις στους διαθέσιμους πόρους, καθώς και να μην μειώνεται η ικανοποίηση των τουριστών ή να ασκούνται αρνητικές επιπτώσεις στην κοινωνία, στην οικονομία και στον πολιτισμό της κάθε τουριστικής περιοχής”. Επιπλέον, σύμφωνα με τον Lzato-Giotart(1992) αποτελεί το μέγιστο αριθμό ανθρώπων που μπορούν να χρησιμοποιήσουν μια περιοχή χωρίς όμως να προκαλέσουν αλλαγές στο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον.

Αργότερα παρατηρείται ότι εμφανίζεται μια νέα μορφή του όρου η κοινωνική φέρουσα ικανότητα που καθορίζεται από την εμπειρία του εκάστοτε επισκέπτη. Σύμφωνα με

Wagar, Manning και Lawson(2003) την δεκαετία του 60' αναφέρεται πρώτη φορά η Τουριστική Φέρουσα Ικανότητα(ΤΦΙ) εξαιτίας της εμφάνισης της υπαίθριας αναψυχής και από τον φόβο αρνητικών επιπτώσεων σε κοινωνικό και περιβαλλοντικό επίπεδο. Η τουριστική φέρουσα ικανότητα αποτελείται από δύο βασικά στοιχεία το βιοφυσικό στοιχείο που αποτυπώνει την ακεραιότητα των πόρων ώστε να υπάρξει ένα κατώτατο όριο ανοχής και στοιχείο της συμπεριφοράς που αφορά την ποιότητα της τουριστικής εμπειρίας(Saveriades, 2000).

Επίσης, η φέρουσα ικανότητα εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τα χαρακτηριστικά του κάθε τόπου και τα χαρακτηριστικά των τουριστών που τον επισκέπτονται(Weaver,2006). Τα κύρια χαρακτηριστικά που επηρεάζουν την τουριστική φέρουσα ικανότητα είναι τα ακόλουθα (Jovicic & Dragin, 2008):

- Η κοινωνική διάρθρωση και οργάνωση ενός τουριστικού προορισμού. Η φέρουσα ικανότητα ενός προορισμού εξαρτάται από τις αντιλήψεις που επικρατούν για τους τουρίστες και γενικότερα το φαινόμενο του τουρισμού, τις ηθικές αξίες, την κοινωνική οργάνωση, την δημόσια ασφάλεια και την διαθεσιμότητα των υπηρεσιών και των δομών.
- Η πολιτική δομή και οργάνωση του εκάστοτε προορισμού. Έχει μεγάλη σημασία και παίζει καθοριστικό ρόλο η πολιτική οργάνωση ενός τουριστικού προορισμού που υποδέχεται μεγάλο αριθμό τουριστών κάθε χρόνο, Συγκεκριμένα, η προώθηση των μέτρων για τον σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης, οι δράσεις και ο ρόλος των τοπικών οργανισμών και φορέων οδηγούν στην καλύτερη διαχείριση του τουρισμού.
- Η οικονομική οργάνωση και ανάπτυξη ενός προορισμού που αντιστοιχεί στις μορφές επενδύσεων που γίνονται σε έναν προορισμό, τις εισαγωγές-εξαγωγές, τα έξοδα προετοιμασίας των υπηρεσιών που αφορούν τον τουρισμό και το γενικότερο επίπεδο ανάπτυξης.
- Το είδος της τουριστικής ανάπτυξης που αφορά το στάδιο της τουριστικής ανάπτυξης που βρίσκεται ο προορισμός ,καθώς και τη δυναμική που έχει το φαινόμενο. Επίσης, έχει να κάνει με το επίπεδο συμμετοχής της τοπικής κοινωνίας, την ποιότητα των τουριστικών υποδομών και εγκαταστάσεων, τον ρόλο των τοπικών φορέων και οργανισμών που είναι υπεύθυνη για την ομαλή διαχείριση του τουρισμού καθώς και τους τύπους των τουριστικών αξιοθέατων.
- Τα φυσικά χαρακτηριστικά όπως τα γεωμορφολογικά και κλιματολογικά γνωρίσματα ενός προορισμού αποτελούν βασικό ρόλο στη διαμόρφωση της φέρουσας ικανότητας καθώς δείχνουν το επίπεδο των φυσικών πόρων.

Σημαντικός παράγοντας εξάρτησης της φέρουσας ικανότητας σύμφωνα με τον Κοκκώση(2002) είναι ο τύπος του προορισμού δηλαδή η οικονομική κατάσταση που επικρατεί σε τοπικό επίπεδο, το φυσικό περιβάλλον, οι διαθέσιμοι πόροι και ο ντόπιος πληθυσμός. Στη συνέχεια αναφέρει ότι σημαντικό ρόλο κατέχει ο τύπος του προορισμού και ο συνδυασμός του τουρισμού με το περιβάλλον, ενώ η φέρουσα ικανότητα διαφοροποιείται ανάλογα με τον προορισμό. Συγκεκριμένα ο Κοκκώσης(2002) αναφέρει αυτές τις διαφορές επισημαίνοντας ότι στα νησιά που δεν ανήκουν στους προορισμούς με έντονη επισκεψιμότητα αλλά υιοθετούν ήπιες μορφές τουρισμού βασικό θέμα της φέρουσας ικανότητας είναι οι επιπτώσεις στο περιβάλλον και την κοινωνία. Παράλληλα στις παράκτιες περιοχές βασικό θέμα είναι ο συνωστισμός, ο μαζικός τουρισμός η μόλυνση από τα απορρίμματα και η αλλοίωση που προκαλείται στο περιβάλλον. Επιπλέον η φέρουσα ικανότητα διακρίνεται στις εξής κατηγορίες(Σπιλάνης & Βαγιάννη, 2002):

- Η οικονομική φέρουσα ικανότητα που αναφέρεται στον αριθμό των επισκεπτών ενός προορισμού που μπορούν να φιλοξενηθούν χωρίς να διαταραχθεί η υπάρχουσα οικονομική κατάσταση
- Κοινωνική φέρουσα ικανότητα που αφορά τον αριθμό των τουριστών σε έναν προορισμό πριν επηρεαστεί από το φαινόμενο του υπερτουρισμού
- Περιβαλλοντική φέρουσα ικανότητα που αντιστοιχεί στον αριθμό των επισκεπτών που μπορούν να βρεθούν σε έναν προορισμό δίχως υπάρξει πρόβλημα στο φυσικό περιβάλλον
- Φέρουσα ικανότητα των υποδομών που αναφέρεται στον αριθμό των τουριστών που μπορούν να φιλοξενηθούν από τις τουριστικές εγκαταστάσεις ενός προορισμού

Η φέρουσα ικανότητά αποτελεί μια έννοια που συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με την βιώσιμη ανάπτυξη καθώς και οι δύο έννοιες έχουν ως στόχο την προστασία της κοινωνίας, του περιβάλλοντος και της οικονομίας. Η φέρουσα ικανότητα είναι η έννοια που θέτει τα επιτρεπτά όρια ενός προορισμού ,ενώ ο βιώσιμος τουρισμός ελέγχει την απόδοση της τουριστικής ανάπτυξης(Σπιλάνης & Βαγιάννη, 2002). Η διαφορά τους είναι ότι η βιώσιμη ανάπτυξη δεν έχει όρια αλλά αποσκοπεί στη δημιουργία μεθόδων που θα βελτιώσουν την οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική κατάσταση ενός τουριστικού προορισμού. Επιπλέον η φέρουσα ικανότητα συνδέεται με τον κύκλο ζωής του προορισμού καθώς αποτελεί βασικό παράγοντα για την λήψη αποφάσεων στην πολιτική του τουρισμού. Συγκεκριμένα, το μοντέλο κύκλου ζωής ενός προορισμού του Butler που αποτελείται από έξι στάδια μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι όταν ένας προορισμός ξεπεράσει τα όρια της φέρουσας ικανότητας τότε οδηγείται σε κορεσμό, έχοντας συγκεκριμένο χρόνο ζωής ,με

αποτέλεσμα να δημιουργηθούν αρνητικές συνέπειες σε διάφορους τομείς του προορισμού(Martin & Uysal,1990).

Μέσα από τα παραπάνω καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι όταν ο προορισμός έχει εδραιωθεί και αποτελεί δημοφιλή προορισμό με χιλιάδες επισκέπτες, τότε δημιουργείται κίνδυνος να ξεπεραστούν τα όρια της φέρουσας ικανότητας και να δεχτεί περισσότερους επισκέπτες από ότι μπορεί να διαχειριστεί ο προορισμός σε επίπεδο δομών και κοινωνικό. Όταν ο προορισμός βρεθεί σε αυτό το στάδιο δημιουργούνται αισθήματα δυσαρέσκειας από τον ντόπιο πληθυσμό και δεν επιθυμούν την παρουσία των ξένων τουριστών(Doxey,1995). Η φέρουσα ικανότητα αποτελεί μια από τις βασικότερες τεχνικές σχεδιασμού περιοχών και ορίζει σε μεγάλο βαθμό το αποδεκτό επίπεδο ανάπτυξης(Priority Actions Programme Regional Activity Center,1997).Επιπλέον, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι είναι μια πολυδιάστατη ,συστημική έννοια, που δεν είναι σταθερή καθώς αποτελείται από ποικίλους παράγοντες που μεταβάλλονται ανάλογα με τον προορισμό(Zelenka &Kaceti,2014).

Η φέρουσα ικανότητα αποτελεί βασικό παράγοντα που θέτει τα μέγιστα αποδεκτά όρια τουριστικής ανάπτυξης και η υπέρβαση τους οδηγεί σε ανεπιθύμητα αποτελέσματα καθώς οι μέγιστες ικανότητες του τόπου ξεπερνιούνται. Όταν η φέρουσα ικανότητα υπερβεί τα επιτρεπτά όρια της φέρουσας ικανότητας τότε δημιουργούνται αρνητικές συνέπειες που πλήττουν το περιβάλλον την κοινωνία και την οικονομία του τόπου. Σημαντικό είναι ο κάθε τουριστικός προορισμός να γνωρίζει τα όρια της φέρουσας ικανότητας του ώστε να ορίσει το μέγεθος της τουριστικής ανάπτυξης. Η υποβάθμιση του περιβάλλοντος έχει ως αποτέλεσμα η ζήτηση του προορισμού να μειώνεται και παράλληλα μαζί με την πτώση των τιμών να επηρεάζεται η τουριστική βιομηχανία(Δεκλερής Μ.,2000).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3-ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

Ο υπερτουρισμός είναι ένα πολύπλοκο φαινόμενο που πλήττει κυρίως τους νησιώτικους προορισμούς εξαιτίας της ιδιαιτερότητας των χαρακτηριστικών τους. Το νησί της Ρόδου διατρέχει άμεσο κίνδυνο από τις συνέπειες του φαινομένου ,οι οποίες εμφανίζονται σε όλα τα επίπεδα. Οι τουριστικές επιχειρήσεις αποτελούν τον βασικό τομέα που πλήττεται άμεσα από τον υπερτουρισμό και ο αρνητικός αντίκτυπός του έγινε έντονα αισθητός από τον επιχειρηματικό κόσμο της Ρόδου. Είναι φαινόμενο που συνδέεται με τις επιχειρήσεις, καθώς αποτελούν τον κεντρικό άξονα της οικονομικής ζωής του νησιού και επηρεάζει την λειτουργία και την βιωσιμότητα τους. Τα ερωτήματα που χρησιμοποιήθηκαν στην συνέντευξη των πέντε ατόμων που έχουν τουριστικές επιχειρήσεις, μας δίνουν το έναυσμα για ουσιαστική εμβάθυνση στην έρευνα για το φαινόμενο του υπερτουρισμού, καθώς και των συνεπειών του που επηρεάζουν την εξέλιξη τους. Παράλληλα, οδηγούμαστε σε ολοκληρωμένα συμπεράσματα για το φαινόμενο ,την σχέση που έχει ο υπερτουρισμός με τις τουριστικές επιχειρήσεις ,ενώ προτείνονται ουσιαστικοί τρόποι αντιμετώπισης του με βασικό κίνητρο την υιοθέτηση μια βιώσιμης πολιτικής για την επίτευξη της αειφορίας της Ρόδου. Παρακάτω παρατίθενται τα ερωτήματα:

1. Ξέρετε τι είναι το φαινόμενο του υπερτουρισμού? Τι γνωρίζετε για το συγκεκριμένο φαινόμενο?
2. Θεωρείται ότι η Ρόδος αποτελεί ένα προορισμό που διατρέχει άμεσο κίνδυνο από την έντονη τουριστική κίνηση?
3. Έχετε εντοπίσει αρνητικές/θετικές επιπτώσεις του μεγάλου αριθμού τουριστών που επηρεάζουν την λειτουργία της επιχείρησής;
4. Ποιοι είναι οι βασικοί παράγοντες της ραγδαίας αύξησης του φαινομένου του υπερτουρισμού στο νησί της Ρόδου?
5. Πως βλέπουν οι επιχειρήσεις το φαινόμενο του υπερτουρισμού και τον αντίκτυπό του στην κοινωνική ζωή του νησιού?
6. Ποιες συνέπειες παρατηρούνται στην οικονομική ζωή του νησιού και την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας?
7. Πως επηρεάζει ο υπερβολικός αριθμός τουριστών την λειτουργία της επιχείρησής;
8. Ο υπερτουρισμός οδήγησε στη δημιουργία διάφορων τεχνολογικών πλατφορμών. Αυτή η ανάπτυξη αποτέλεσε παράγοντα που επηρέασε τις τοπικές ξενοδοχειακές μονάδες? Ποια προβλήματα έχουν προκύψει?

9. Η ανάπτυξη των εννοιών των tour operators, τα συμβόλαια all-inclusive, η εποχικότητα που εισήγαγε ο υπερτουρισμός πως επηρέασε την βιωσιμότητα της επιχείρησης? Παρατηρείται αλλαγές στην ζήτηση?
10. Μπορεί η ίδια η επιχείρηση να κάνει κάτι για να αντιμετωπίσει το φαινόμενο του υπερτουρισμού?
11. Σε τι βαθμό και με ποιον τρόπο έχει επηρεαστεί η τουριστική βιομηχανία με την ραγδαία αύξηση του φαινομένου?
12. Τρόποι για να μπορέσει να ανταπεξέλθει το νησί της Ρόδου στις δυσκολίες του υπερτουρισμού?
13. Έχουν εφαρμοστεί μέτρα για την αντιμετώπιση του υπερτουρισμού σε τοπικό και θεσμικό επίπεδο?
14. Μέσα από ποιες δράσεις τοπικές θα περιοριστούν οι επιπτώσεις του φαινομένου?

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4-ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

4.1. Μεθοδολογία της έρευνας

Στη παρούσα διπλωματική εργασία χρησιμοποιήθηκαν δύο μεθοδολογικές προσεγγίσεις για την ανάλυση του θέματος με σκοπό να συλλεχθούν τα απαραίτητα δεδομένα που στη συνέχεια θα αναλυθούν. Αρχικά στο πρώτο μέρος πραγματοποιείται μια θεωρητική προσέγγιση του θέματος του υπερτουρισμού με τη χρήση της δευτερογενούς έρευνας, με αποτέλεσμα να αναλυθεί το φαινόμενο, οι προορισμοί που καταλαμβάνει και οι τρόποι ανάπτυξης του. Μέσα από την μελέτη της υπάρχουσας τουριστικής βιβλιογραφίας εδραιώνεται το θεωρητικό πλαίσιο που θα βοηθήσει στην έρευνα του πρακτικού μέρους. Η δευτερογενής έρευνα χρησιμοποιείται και στο δεύτερο κεφάλαιο για την ανάπτυξη των ζητημάτων που αφορούν τους τουριστικούς προορισμούς, ώστε να κατανοήσουμε πως και για ποιο λόγο ένας προορισμός, κυρίως νησιώτικος απειλείται ή πλήττεται από το φαινόμενο. Παράλληλα παρουσιάζονται οι έννοιες και οι ορισμοί που στηρίζονται στην βιβλιογραφία, ώστε να αποκτήσουμε μια σφαιρική αντίληψη του φαινομένου.

Ύστερα από την βιβλιογραφική ανασκόπηση γίνεται αντιληπτή η διεξαγωγή εμπειρικής έρευνας με στόχο την συλλογή πληροφοριών και προτάσεων σχετικά με τα βασικά ερωτήματα που ασχολείται η έρευνα. Στη συνέχεια μέσα από την πρωτογενή έρευνα διερευνώνται οι απόψεις που αφορούν τα ερωτήματα του υπερτουρισμού, των τρόπων αντιμετώπισης των συνεπειών του, καθώς και την μεγάλη σημασία της βιώσιμης ανάπτυξης, με σημείο αναφοράς το νησί της Ρόδου. Συγκεκριμένα για την επίτευξη αυτού θα διενεργηθεί πρωτογενής ποιοτική έρευνα με την χρήση συνεντεύξεων έναντι ποσοτικής, καθώς στοχεύουμε στην διερεύνηση των απόψεων για το φαινόμενο του υπερτουρισμού από συγκεκριμένα άτομα. Σκοπός των συνεντεύξεων είναι να αναλυθούν οι απαντήσεις που θα λάβουμε και να εξεταστούν οι απόψεις των ανθρώπων του νησιού, που δραστηριοποιούνται στον επιχειρηματικό κλάδο, σχετικά με τη μεγάλη σημασία του θέματος του υπερτουρισμού. Παράλληλα μέσα από την έρευνα θα εντοπιστούν οι καταλληλότεροι τρόποι αντιμετώπισης του φαινομένου με γνώμονα τις τουριστικές επιχειρήσεις και τις δράσεις τους. Το ερευνητικό ενδιαφέρον της εργασίας έχει να κάνει με την ανάλυση του υπερτουρισμού στα πλαίσια ενός δημοφιλούς τουριστικού προορισμού. Σημαντικό στοιχείο αποτελεί η διερεύνηση του τρόπου που εξελίσσεται ένα νησιώτικος προορισμός τουριστικά, δίχως να επηρεάζεται αρνητικά ο τρόπος ζωής των κατοίκων του.

Ο στόχος είναι να μελετηθεί η αντίδραση και η στάση των τουριστικών επιχειρήσεων του νησιού απέναντι στο συγκεκριμένο φαινόμενο και οι συνέπειες που απειλούν την βιωσιμότητα τους. Πιο συγκεκριμένα, μέσα από την πρωτογενή ποιοτική έρευνα και τα δεδομένα που συλλέξαμε, πραγματοποιείται αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης στο νησί, που υπάρχει έντονη επιρροή του φαινομένου για να διαπιστώσουμε αν όντως διατρέχει άμεσο κίνδυνο ή πλήττεται. Επίσης, γίνεται προσπάθεια να αξιοποιηθούν οι πληροφορίες της δευτερογενούς έρευνας στο πρακτικό κομμάτι της έρευνας, όπου παρουσιάζεται η υφιστάμενη κατάσταση στο νησί, με τα θέματα που αναπτύσσονται στο θεωρητικό μέρος της εργασίας. Τίθεται ως στόχος η σύνδεση της θεωρίας με το πρακτικό σκέλος της εργασίας, ώστε να έχουμε μια πιο εμπειριστατωμένη άποψη, να κατανοήσουμε το φαινόμενο σε όλο το φάσμα του και να οδηγηθούμε σε ορθά συμπεράσματα. Η πρωτογενής έρευνα είναι αρκετά χρονοβόρα σε αντίθεση με την δευτερογενή που πραγματοποιείται σε ελάχιστο χρονικό διάστημα, ο τρόπος συλλογής των δεδομένων είναι ευκολότερος καθώς βασικά εργαλεία αποτελούν το Διαδίκτυο, βιβλιοθήκες, μελέτες και εκθέσεις για το θέμα, ενώ συμβάλλουν στην αποφυγή της επανάληψης της γνώσης για το συγκεκριμένο θέμα.

4.2. Εργαλείο συλλογής δεδομένων

Η επιλογή της ποιοτικής έρευνας και ανάλυσης πραγματοποιείται καθώς ο στόχος είναι να διερευνηθούν οι απόψεις ατόμων για το φαινόμενο του υπερτουρισμού. Συγκεκριμένα σκοπός αυτής της μεθόδου έρευνας είναι η πλουσιότερη περιγραφή του πλαισίου της έρευνας, ενώ παράλληλα χρησιμοποιούνται διάφοροι μέθοδοι συλλογής των δεδομένων, ενώ τα δεδομένα που προκύπτουν δεν είναι εντελώς αντικειμενικά. Αυτή η μέθοδος έρχεται σε αντίθεση με τις ποσοτικές μεθόδους, όπου ο ερευνητής μελετάει με την ίδια μέθοδο, διαδικασία και καταλήγει στα ίδια συμπεράσματα. Η ποιοτική έρευνα βασίζεται σε μεθόδους που θεωρούνται πιο εύαλωτες για το κοινωνικό πλαίσιο κατά τη διάρκεια υλοποίησής τους (Ισαρη και Πουρκός, 2015).

Η μέθοδος συλλογής δεδομένων είναι η συνέντευξη και αποτελεί μια τεχνική που μας βοηθάει να συλλέξουμε δεδομένα μέσα από την λεκτική επικοινωνία. Η συνέντευξη αποτελεί την πιο διαδεδομένη μέθοδο συλλογής δεδομένων για τις ποιοτικές έρευνες, καθώς δίνονται επιπλέον βασικά στοιχεία που μας βοηθούν στην έρευνα μας. Με αυτό τον τρόπο πραγματοποιείται συλλογή απόψεων και γνώμων, καταγράφονται συναισθηματικές

αντιδράσεις καθώς οι ερωτήσεις στοχεύουν στην άντληση πληροφοριών(Τσιώλης,2014). Οι συνεντεύξεις απευθύνονται σε άτομα που ασχολούνται με τον τουρισμό και συγκεκριμένα δραστηριοποιούνται στο κλάδο της φιλοξενίας και της εστίασης. Η προσέγγιση της εμπορικής κοινότητας της Ρόδου πραγματοποιείται, ώστε να αποκτήσουμε μια σφαιρική αντίληψη για το θέμα ,να διερευνήσουμε το φαινόμενο του υπερτουρισμού μέσα από τις απόψεις των ατόμων που το βιώνουν ,ενώ παράλληλα να καταλήξουμε σε πρακτικές που θα ωθήσουν στην υιοθέτηση της αειφορίας στον τομέα του τουρισμού.

Η συνέντευξη κατατάσσεται σε κατηγορίες όπου υπάρχει η δομημένη και η μη δομημένη όπου ο ερευνητής δίνει την δυνατότητα στον ερωτώμενο να αναπτύξει ελεύθερα τις απόψεις του ,δίχως να απομακρύνεται από το θέμα της έρευνας. Ως σκοπό έχει να συμπληρώνει και να διασαφηνίζει τα στοιχεία που συλλέγουμε μέσα από τις προκαθορισμένες ερωτήσεις . Επίσης, η ποιότητα των δεδομένων που συλλέχθηκαν από τις συνεντεύξεις συνδέονται σε μεγάλο βαθμό με τον σχεδιασμό και την οργάνωση τους(Saunders,2007).Οι απόψεις που θα διατυπωθούν από τους ερωτώμενους θα συμβάλλουν στον εμπλουτισμό των στοιχείων σχετικά με το φαινόμενο του υπερτουρισμού και τους τρόπους αντιμετώπισης του στο νησί της Ρόδου. Οι απόψεις ομαδοποιούνται με στόχο να οδηγηθούμε μέσα από την σύγκρισή τους σε ορισμένα συμπεράσματα .

Για την συγκεκριμένη έρευνα χρησιμοποιούνται πέντε ημι-δομημένες συνεντεύξεις δηλαδή υπάρχει μια σειρά ερωτήσεων με θέματα που αφορούν τον τρόπο που αντιλαμβάνονται οι ερωτώμενοι το φαινόμενο του υπερτουρισμού και πως αντιδρούν στη ραγδαία εξέλιξη του που πλήττει τις επιχειρήσεις τους. Τα θέματα έγιναν γνωστά εκ των προτέρων κι αποτελούνται από ανοιχτές ερωτήσεις ,δίνοντας τη δυνατότητα να εκφραστούν πιο ελεύθερα οι ερωτώμενοι. Όμως αν και οι ημι-δομημένες συνεντεύξεις αποτελούν μια πιο ευέλικτη μορφή συνέντευξης ,δίνοντας τη δυνατότητα ουσιαστικής εμβάθυνσης στο θέμα ,είναι αρκετά χρονοβόρα σε σχέση με τη δομημένη. Αυτό οφείλεται στον αριθμό των ερωτώμενων στους οποίους πρέπει να αναλυθεί το περιεχόμενο της έρευνας και στις λεπτομέρειες που πρέπει να αντληθούν.

4.3. Διαδικασία έρευνας

Το δείγμα της έρευνας επιλέχθηκε με βάση τις γνώσεις και την εμπειρία που διαθέτει. Η συνέντευξη ολοκληρώθηκε την περίοδο 1- 15 Μαΐου και η διάρκεια για κάθε ερωτώμενο

ήταν περίπου 30-40 λεπτά . Στην αρχή των συνεντεύξεων κρίθηκε αναγκαίο οι ερωτώμενοι να ενημερώνονται για το φαινόμενο του υπερτουρισμού και παράλληλα για την μεγάλη σημασία της βιώσιμης ανάπτυξης για το νησί. Συνολικά η συνέντευξη απευθυνόταν σε πέντε άτομα που δραστηριοποιούνται στον τομέα του τουρισμού ,είτε έχουν τουριστικές επιχειρήσεις είτε εργάζονται σε αυτές και συγκεκριμένα απευθύνεται σε ξενοδοχειακές μονάδες και επιχειρήσεις εστίασης .Η επιλογή αυτή κρίθηκε καταλληλότερη για την διεξαγωγή της παρούσας έρευνας και για την διερεύνηση του θέματος, καθώς οι τουριστικές επιχειρήσεις επηρεάζονται άμεσα από το υψηλό ποσοστό τουριστικής ανάπτυξης στην Ρόδο.

Το δείγμα που επιλέχθηκε αποτελείται από τους ακόλουθους επιχειρηματίες:

- 1) Α.Μ. ιδιοκτήτης ξενοδοχείου στο κέντρο της Ρόδου
- 2) Γ.Π. ιδιοκτήτης ξενοδοχείου που βρίσκεται στην περιοχή Φαληράκι
- 3) Α.Γ. επιχειρηματίας που διαθέτει ξενοδοχειακή μονάδα στην παραλιακή περιοχή της Λίνδου
- 4) Κ.Γ. Υπεύθυνη Δημοσίων Σχέσεων σε ξενοδοχείο που τοποθετείται στην Παλιά Πόλη της Ρόδου
- 5) Γ.Τ. επιχειρηματίας που δραστηριοποιείται στο χώρο της εστίασης

4.4. Τρόπος ανάλυσης των δεδομένων

Για την πραγματοποίηση της ποιοτικής μας έρευνας δόθηκαν συγκεκριμένες ερωτήσεις στα άτομα που επιλέχθηκαν, οι οποίες ανταποκρίνονταν στο θέμα που ερευνάται. Η συνέντευξη πραγματοποιήθηκε με την ημι -δομημένη μορφή δίνοντας δυνατότητα στους ερωτώμενους να εκφράσουν ελεύθερα τις απόψεις τους, να αναλύσουν το φαινόμενο σύμφωνα με τις αντιλήψεις και τις γνώσεις του καθώς και δόθηκε η ευκαιρία στον κάθε ερωτώμενο να συζητήσει ορισμένα θέματα με περισσότερες λεπτομέρειες. Ύστερα από την ολοκλήρωση των συνεντεύξεων με τους πέντε επιχειρηματίες που δραστηριοποιούνται στον τομέα του τουρισμού στη Ρόδο ,τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν από την ποιοτική έρευνα

αναλύθηκαν και επεξεργάστηκαν ώστε να καταλήξουμε στα δεδομένα που ανταποκρίνονται καλύτερα στις ανάγκες της έρευνάς μας.

Επιπρόσθετα, εξαιτίας των ανοιχτών ερωτήσεων είναι αρκετά δύσκολο να υπάρξει ομοιομορφία στις απαντήσεις, όμως πραγματοποιήθηκε σύγκριση των απαντήσεων για την εύρεση των κοινών σημείων αλλά και των διαφοροποιήσεων που υπήρχαν, με στόχο να παρουσιαστούν οι διαφορούμενες απόψεις που διατυπώθηκαν και να αποκτήσουμε μια σφαιρική αντίληψη του θέματος που ερευνάται. Η διερεύνηση των κοινών δεδομένων που αντλήσαμε από την πραγματοποίηση των συνεντεύξεων οδηγούν στην εμβάθυνση του θέματος και παράλληλα δίνουν λύσεις. Στη συνέχεια οι απαντήσεις προσαρμόστηκαν στο θέμα που μελετάται και επιλέχθηκαν τα σημεία που ανταποκρίνονται στο θέμα της μελέτης ,ενώ σε συνδυασμό με τις πληροφορίες της δευτερογενής έρευνας αναλύθηκαν σε βάθος. Παράλληλα, ορισμένες απόψεις παρουσιάζονται ακριβώς όπως διατυπώθηκαν από τον ερωτώμενο ,ώστε να γίνει αντιληπτή η αυθεντικότητα της παρούσας έρευνας.

5.1. Το φαινόμενο του υπερτουρισμού πλήττει το νησί της Ρόδου

Ο υπερτουρισμός είναι ένα φαινόμενο σύνθετο και πολύπλοκο που απασχολεί τον τομέα του τουρισμού, όμως η ραγδαία ανάπτυξη που σημειώνει την τελευταία πενταετία και ο αντίκτυπος των συνεπειών του, έκαναν εντονότερη την ανάγκη αντιμετώπισης του. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται ραγδαία ανάπτυξη του φαινομένου με πολλούς νησιωτικούς προορισμούς της χώρας μας να πλήττονται ή να κινδυνεύουν να μετατραπούν σε υπερτουριστικούς προορισμούς. Η έντονη τουριστική δραστηριότητα καταλαμβάνει τις πιο ήσυχες τοποθεσίες ενός προορισμού προκαλώντας ανεπανάληπτες καταστροφές στο οικοσύστημα του, μέσα από την ρύπανση του αέρα, των υδάτων, την αλλοίωση της χλωρίδας και της πανίδας. Μεγάλο μέρος των νησιωτικών προορισμών της Ελλάδας αποτελούν πόλο έλξης για μεγάλο αριθμό επισκεπτών ,εξαιτίας των μοναδικών χαρακτηριστικών τους, οδηγώντας στην υιοθέτηση ενός μαζικού μοντέλου τουρισμού που έχει ως στόχο την κερδοφορία. Ένα από τα νησιά με έντονη τουριστική δραστηριότητα είναι η Ρόδος, που χαρακτηρίζεται ως ένας από τους δημοφιλέστερους ελληνικούς νησιωτικούς προορισμούς και κατέχει τα υψηλότερα ποσοστά επισκεψιμότητας.

Συγκεκριμένα την καλοκαιρινή περίοδο του 2019 παρατηρούνται υψηλά νούμερα αφίξεων με το αεροδρόμιο της Ρόδου να δέχεται τις περισσότερες από όλα τα αεροδρόμια των Δωδεκανήσων και να θεωρείται το 4^ο σε κίνηση σε ολόκληρη την Ελλάδα. Επιπλέον την περίοδο 2018-2019 παρατηρείται αύξηση των αεροπορικών αφίξεων κατά 34,8%, ενώ στο λιμάνι της Ρόδου έφθασαν 5.542.567 επισκέπτες. Παράλληλα, σημαντική αύξηση παρατηρείται στις αφίξεις των επισκεπτών των κρουαζιερόπλοιων, ενώ ο αριθμός διανυκτερεύσεων διπλασιάστηκε σε σχέση με τις προηγούμενες χρονιές. Η ζήτηση του νησιού παρουσιάζει ποσοστά αύξησης ειδικά τους καλοκαιρινούς μήνες με τους τουρίστες να κατακλύζουν διάφορες περιοχές, δημιουργώντας προβλήματα σε κοινωνικό και περιβαλλοντικό επίπεδο. Η έντονη τουριστική ροή, η άνιση κατανομή των τουριστών στις περιοχές της Ρόδου και η έλλειψη επαρκών υποδομών οδήγησε στην εμφάνιση επιπτώσεων που πλήττουν την καθημερινή ζωή τόσο των ντόπιων όσο και την ομαλή λειτουργία των επιχειρήσεων. Η αυξημένη τουριστική κίνηση δημιουργεί προβλήματα στις επιχειρήσεις που αποτελούν βασικό άξονα για την εξέλιξη και την ανάπτυξη της οικονομίας.

Οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι οι επισκέπτες ξεπερνούν κατά πολύ τις διαθέσιμες υποδομές του νησιού και αρκετές φορές ακόμα και τον αριθμό των ντόπιων κατοίκων.

Σύμφωνα με τον **Γ.Π.** που διαθέτει ξενοδοχείο στην περιοχή Φαληράκι

<<τα επίπεδα των τουριστικών ροών αυξάνονται και το νησί κυρίως τους καλοκαιρινούς μήνες βρίσκεται στον αυτόματο πιλότο, δημιουργώντας δυσκολία σε πολλές επιχειρήσεις να καλύψουν τις ανάγκες που δημιουργούνται. Παρατηρείται μεγάλη δυσκολία απορρόφησης των επισκεπτών από τις επιχειρήσεις φιλοξενίας>>.

Την ίδια άποψη παραθέτει επιχειρηματίας του νησιού που δραστηριοποιείται στον κλάδο της φιλοξενίας, τονίζοντας ότι την τελευταία πενταετία ο τουρισμός μετατράπηκε από βασικό παράγοντα ανάπτυξης του τόπου σε παράγοντα καταστροφής και αλλοίωσης της φέρουσας ικανότητας του νησιού. Συνεχίζοντας, υποστηρίζει ότι μεγάλο ποσοστό των επισκεπτών έρχονται στο νησί μέσα από οργανωμένα πακέτα διακοπών που είναι all-inclusive, με αποτέλεσμα να μην τροφοδοτείται η τοπική οικονομία και οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις, αλλά οι μεγάλες αλυσίδες ξενοδοχείων.

Επιπλέον παρόμοια τοποθέτηση με τα παραπάνω διατυπώνεται από **Α.Γ.** που διαθέτει ξενοδοχειακή μονάδα στην παραλιακή περιοχή της Λίνδου, η οποία αποτελεί σημείο με μεγάλη επισκεψιμότητα και υποστηρίζει ότι κάθε χρόνο ο αριθμός των τουριστών αυξάνεται αλόγιστα με τις αφίξεις την περίοδο του 2018-2019 να είναι τετραπλάσιες σε σχέση με προηγούμενες χρονιές. Συμπληρώνει ότι η Λίνδος έχει αρχίσει να χάνει την παραδοσιακή της ομορφιά μέσα από κακές αισθητικές παρεμβάσεις για την δημιουργία μοντέρνων ξενοδοχείων ή τουριστικών καταστημάτων, που προσβάλλουν την ιστορική ταυτότητα του τόπου, ενώ αρκετά τοπία υποβαθμίζονται. Οι παραλίες της περιοχής έχουν χάσει την φυσικότητα τους από τον μεγάλο αριθμό σκαφών που φθάνουν κοντά στις ακτές και γενικότερα αποτελούν τόπο ρίψης απορριμμάτων ,οδηγώντας στην αλλοίωση του οικοσυστήματος, που υποστηρίζει ότι όλη αυτή η τεράστια τουριστική ροή δημιούργησε μεγάλο πρόβλημα στα ξενοδοχειακά καταλύματα καθώς αδυνατούν να φιλοξενήσουν τόσο μεγάλο αριθμό τουριστών, καταλήγοντας να υποβαθμίσουν τις υπηρεσίες τους.

Επιπλέον, παρόμοια άποψη διατυπώνεται και στον κλάδο της εστίασης με τον **Γ.Τ.** ιδιοκτήτη εστιατορίου να αναφέρει ότι

<<το νησί βουλιάζει από τους επισκέπτες και οδηγείται στην αυτοκαταστροφή του>>.

Γίνεται αναφορά σε περιστατικά όπου τουρίστες δεν σέβονται τον τόπο, μολύνοντας τα φυσικά τοπία, ενώ πολλές περιοχές με έντονο πολιτιστικό στοιχείο συγκεντρώνουν τεράστιο πλήθος τουριστών σε σχέση με μικρότερα χωριά που βρίσκονται σε μεγάλη απόσταση από το κέντρο.

Τα παραπάνω επιβεβαιώνονται επίσης από τον ροδίτη επιχειρηματία **A.M.** που αναφέρει κατηγορηματικά ότι το νησί πλήττεται από το φαινόμενο του υπερτουρισμού, που αποτελεί <<στίγμα>> για την ανάπτυξη του. Το τουριστικό προϊόν της Ρόδου απειλείται με υποβάθμιση, καθώς μεγάλο ποσοστό του τουρισμού εξαρτάται από τον οργανωμένο τουρισμό του <<πακέτου>>, με αποτέλεσμα την εξασθένηση του ποιοτικού μοντέλου τουρισμού.

Ωστόσο, παρουσιάζονται και αντίθετες απόψεις όπως της υπεύθυνης δημοσίων σχέσεων **K.Γ.** που υποστηρίζει ότι

<< η Ρόδος δεν διαθέτει άμεσο κίνδυνο από τον υπερτουρισμό, καθώς είναι ένα αρκετά μεγάλο νησί που έχει την τύχη να έχει καλές υποδομές κλινών, υδροδότησης και αποχέτευσης, οι οποίες βρίσκονται σε όλο το μήκος του νησιού, έχοντας την ικανότητα απορρόφησης μεγάλου αριθμού τουριστών>>.

Επίσης, για την δικαιολόγηση της τοποθέτησης της τονίζεται ότι αποτελούν μια εμπορική επιχείρηση που σκοπός της είναι η υψηλή πληρότητα, καθώς με αυτόν τον τρόπο δημιουργούνται οι κατάλληλες οικονομίες κλίμακας για να επιτευχθεί η μέγιστη κερδοφορία. Οι επιχειρήσεις έπειτα από δύο χρόνια τεράστιας απώλειας τζίρου εξαιτίας της πανδημίας έθεσαν ως βασικό στόχο την επιβίωση τους.

Μέσα από αυτό συμπεραίνουμε ότι η μεγιστοποίηση του κέρδους αποτελεί πρωταρχικό στόχο για έναν αριθμό επιχειρήσεων, δίχως να δίνεται σημασία στις συνέπειες που υπάρχουν σε κοινωνικό, οικονομικό και περιβαλλοντικό επίπεδο. Μέσα από τα παραπάνω καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η Ρόδος αποτελεί έναν από τους δημοφιλέστερους νησιώτικους προορισμούς με έντονη επισκεψιμότητα, ενώ βασικό κομμάτι της οικονομικής ανάπτυξης είναι ο τουρισμός. Η εξάρτηση του νησιού αποκλειστικά από την τουριστική βιομηχανία, ώθησε στην υιοθέτηση του μαζικού τουρισμού που θέτει ως άξονα του την ικανοποίηση των τουριστών, αδιαφορώντας για την εξέλιξη του τόπου και της κοινωνίας. Οι συνέπειες της υπερβολικής τουριστικής ζήτησης, ο υπέρογκος αριθμός αφίξεων και η άνιση κατανομή των τουριστικών ροών οδήγησε στην ανάπτυξη του φαινομένου του υπερτουρισμού με τις επιπτώσεις του να επηρεάζουν τον κοινωνικό, οικονομικό και κυρίως περιβαλλοντικό τομέα.

Ο αντίκτυπος του φαινομένου άρχισε τα τελευταία χρόνια να γίνεται αντιληπτός και να κατανοούνται οι επιπτώσεις του, κάνοντας πιο έντονη την ανάγκη για βιώσιμες πρακτικές που θα εφαρμόζονται σε όλο το εύρος της τουριστικής βιομηχανίας. Επιπλέον, μέσα από την παράθεση απόψεων από ανθρώπους που δραστηριοποιούνται στον τομέα του τουρισμού καταλήγουμε ότι παρόλο που η αυξημένη ροή τουριστών επιφέρει οικονομικά οφέλη για μια επιχείρηση, τα αρνητικά αποτελέσματα του υπερτουρισμού είναι άμεσα και επηρεάζουν την λειτουργία τους. Ο τουρισμός από παράγοντα ανάπτυξης και αναβάθμισης του προορισμού μετατράπηκε σε απειλή για την ευημερία και την βιωσιμότητα του νησιού, προκαλώντας σε φορείς και επιχειρήσεις φόβο για επερχόμενο κορεσμό ή ακόμα και μαρασμό του τουριστικού προορισμού.

5.2. Η επίδραση του υπερτουρισμού στην λειτουργία των τουριστικών επιχειρήσεων

Ο τουρισμός αποτελεί έναν από τους βασικότερους τομείς της οικονομίας καθώς επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό το τοπικό ΑΕΠ και ρυθμίζει την γενικότερη ευημερία του τόπου. Συγκεκριμένα ο ξενοδοχειακός κλάδος αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της τουριστικής βιομηχανίας, ενώ τα ελληνικά ξενοδοχεία αποτελούν θετικό παράγοντα για την αναστροφή του αρνητικού οικονομικού κλίματος και οδηγεί στην ανάκαμψή της οικονομίας. Συγκεκριμένα το νησί της Ρόδου αποτελεί έναν προορισμό με έντονη επισκεψιμότητα και οι επιχειρήσεις που ασχολούνται με τον τουρισμό αποτελούν το μεγαλύτερο ποσοστό επιχειρήσεων και συμβάλλουν στην μεγιστοποίηση των εσόδων. Αξιοσημείωτο είναι ότι η Περιφέρεια Αιγαίου με ποσοστό 24,5% παραμένει στις δυο πρώτες θέσεις της χώρας για την συγκέντρωση ξενοδοχειακών δωματίων. Επίσης, σύμφωνα με το ΞΕΕ(Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος,2018) η πλειονότητα των καταλυμάτων της Ρόδου προσπαθεί διαρκώς να βελτιώνει τις προσφερόμενες υπηρεσίες, ενώ παράλληλα προωθείται η επιχειρηματικότητα με την δημιουργία νέων επιχειρήσεων, ώστε να ανταποκρίνονται συνεχώς στην ζήτηση που δημιουργείται.

Η δυναμική του και η ραγδαία ανάπτυξη του συνέβαλλε στη δημιουργία αρνητικών επιπτώσεων που επηρεάζουν τόσο την κοινωνία όσο και την οικονομία ενός προορισμού. Οι επιπτώσεις αυτές επηρεάζουν τον προορισμό μειώνοντας τις επενδύσεις, αφού το νησί κινδυνεύει να χάσει την ιδιαιτερότητα του τουριστικού προϊόντος που διαθέτει. Ο

υπέρογκος αριθμός τουριστών αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα της οικονομικής εξέλιξης του τόπου, καθώς οι επιπτώσεις είναι μεγαλύτερες από το κέρδος που αποκομίζουν οι τοπικές επιχειρήσεις. Σιγά σιγά παρατηρείται ότι το ενδιαφέρον των επισκεπτών στρέφεται σε νέους προορισμούς με ισχυρό τουριστικό προϊόν και δίχως την αλλοίωση της παραδοσιακής κουλτούρας του τόπου.

Αυτό συμπεραίνουμε μέσα από την έρευνα που πραγματοποιείται και προκύπτει ότι ο υπερτουρισμός που πλήττει το νησί της Ρόδου επηρέασε είτε άμεσα είτε έμμεσα την ομαλή λειτουργία των τουριστικών επιχειρήσεων, δημιουργώντας προβλήματα στην προσφορά και μειώνοντας τα έσοδα από τον εισερχόμενο και εξερχόμενο τουρισμό. Σύμφωνα με όσα μας είπε ο **A.M.** ιδιοκτήτης ξενοδοχειακής μονάδας που βρίσκεται στο κέντρο της Ρόδου

<< Θεωρώ ότι οι συνέπειες του φαινομένου του υπερτουρισμού έγιναν αισθητές τα τελευταία δύο χρόνια πριν την έναρξη της πανδημίας, καθώς για πρώτη φορά αντιλήφθηκαν οι τουριστικές επιχειρήσεις την δυναμική και το εύρος του αντίκτυπου που θα έχει το φαινόμενο στην λειτουργία των επιχειρήσεων>>.

Όπως αναφέρει στην συνέχεια η μεγάλη ανάπτυξη των πλατφορμών βραχυχρόνιας μίσθωσης που αποτελούν βασικό παράγοντα έξαρσης του φαινομένου στο νησί μας, έφερε ως αποτέλεσμα την μείωση των διανυκτερεύσεων σε ξενοδοχειακά καταλύματα ενός μεγάλου ποσοστού επισκεπτών και την ραγδαία ανάπτυξη των πλατφορμών όπως είναι η Airbnb.

Επίσης, η συνέντευξη με τον **Γ.Π.** ξενοδόχο, ο οποίος διατηρεί ξενοδοχείο στην περιοχή Φαληράκι στην νότια πλευρά της Ρόδου μας έδειξε ότι η τεράστιες τουριστικές ροές που εισέρχονται κάθε χρόνο στο νησί έχουν ως αποτέλεσμα την υπερφόρτωση των υποδομών ,με τους επισκέπτες να αυξάνουν την φθορά και να δημιουργούνται έντονες προκλήσεις στην κατανάλωση ενέργειας και στη διαχείριση αποβλήτων. Στη συνέχεια μας αναφέρει ότι

<<ο υπερτουρισμός αλλοιώνει την πολιτιστική ταυτότητα του τόπου ,με πολλούς επισκέπτες να μην σέβονται την περιοχή που επισκέπτονται. Αυτό δημιουργεί προβλήματα στην επιχείρηση καθώς η αλλοίωση του τόπου αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα διαμονής αφού δεν αποτελεί πλέον ένα ελκυστικό προορισμό. Το συγκεκριμένο φαινόμενο δεν επηρεάζει άμεσα την επιχείρηση αλλά έμμεσα μέσα από την καταστροφή του περιβάλλοντος που επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό το τουριστικό προϊόν και τις υπηρεσίες που προσφέρει στους πελάτες της η κάθε επιχείρηση>>.

Γίνεται επιπλέον αναφορά από τον Γ.Τ. που δραστηριοποιείται στον χώρο της εστίασης, στο ότι

<< αν και υπήρχαν σημάδια που προμήνυαν την έξαρση του φαινομένου και τις συνέπειες του κανείς δεν έδωσε ιδιαίτερη σημασία καθώς δεν επηρέαζε άμεσα τις τουριστικές επιχειρήσεις. Ωστόσο ο αντίκτυπος του φαινομένου επηρέασε την αγορά επισκεπτών, αφού όπως παρατηρείται ο μαζικός τουρισμός αντικατέστησε και το μικρό ποσοστό ποιοτικού τουρισμού που προσπαθούσε να αναπτυχθεί στο νησί, δημιουργώντας ζημιά στον ξενοδοχειακό κλάδο. Αυτό έγινε αντιληπτό κατά τη διάρκεια της πανδημίας με την άμβλυνση του μαζικού τουρισμού ,οδηγώντας σε μια πολύ κακή τουριστική σεζόν>>.

Βασικό χαρακτηριστικό του τουρισμού στην Ρόδο είναι το μοντέλο του μαζικού τουρισμού. Το νησί βασίζει το μεγαλύτερο μέρος του τουρισμού του στις μαζικές αφίξεις τουριστών και η πλειονότητα των τουριστικών επιχειρήσεων λειτουργούν με γνώμονα αυτό το μοντέλο. Όμως, η ανεξέλεγκτη τουριστική ροή ξεπέρασε τα επιτρεπτά όρια της φέρουσας ικανότητας με αποτέλεσμα οι επιχειρήσεις να μην καταφέρουν να ανταπεξέλθουν στην τόσο μεγάλη ζήτηση.

Παρόμοια άποψη διατυπώνει μέσα από την συνέντευξη ο Α.Γ. που διαθέτει ξενοδοχειακά καταλύματα που δραστηριοποιούνται στην περιοχή της Λίνδου

<<Παρατηρώ ότι ο μεγάλος αριθμός τουριστών το διάστημα των μηνών από Ιούνιο έως Αύγουστο, που αποτελούν την εντονότερη περίοδο τουριστικά για το νησί, έφερε τον τομέα της φιλοξενίας στα όρια του, καθώς για την κάλυψη των αναγκών οι προσφερόμενες υπηρεσίες ευτελίστηκαν ,η επιχείρηση χρειάζεται να καταβάλλει μεγαλύτερη προσπάθεια για να καλύψει τον έντονο τουρισμό, οδηγώντας στην δυσαρέσκεια του εργαζόμενου προσωπικού και την εξάντληση των πόρων της επιχείρησης>>.

Στη συνέχεια μας παραθέτει έναν ακόμα τρόπο που επηρέασε ο υπερτουρισμός την επιχείρηση του μέσα από την καταστροφή όπως αναφέρθηκε και παραπάνω του οικοσυστήματος της περιοχής. Συγκεκριμένα είπε

<<Η ομάδες τουριστών που στοχεύει το ξενοδοχείο μας, έχουν να κάνουν με άτομα που αποζητούν ηρεμία και άμεση επαφή με τη φύση, ο υπερτουρισμός κάνει αρκετά δύσκολη την κάλυψη αυτών των αναγκών των τουριστών>>.

Παρόλα αυτά μέσα από την συνέντευξη που μου δόθηκε παρουσιάζεται η αντίθετη άποψη ,αναφέροντας ότι η Ρόδος βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στον μαζικό τουρισμό και όπως

υποστήριξε η υπεύθυνη δημοσίων σχέσεων του ξενοδοχείου που εδρεύει στο κέντρο της Παλιάς πόλης **Κ.Γ.**

<< Η Ρόδος έχει μείνει πίσω όσον αφορά τον πρωτογενή τομέα ,έχοντα ως στήριγμα τον τουρισμό. Γι' αυτό όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός αφίξεων τόσο μεγαλύτερη είναι η κερδοφορία για την επιχείρηση. Η πολιτική που ακολουθεί η ξενοδοχειακή μονάδα βασίζεται στα πακέτα all inclusive με τιμές προσιτές για μεγάλο ποσοστό επισκεπτών, με αποτέλεσμα οι κρατήσεις ιδίως τους καλοκαιρινούς μήνες να εκτοξεύονται ,οδηγώντας την επιχείρηση στη μέγιστη κερδοφορία>>.

Συνεχίζει αναφέροντας ότι

<< Σίγουρα υπάρχει το αίσθημα της δυσαρέσκειας από ένα μέρος του κοινωνικού συνόλου, εξαιτίας της μεγάλης τουριστικής ροής ,όμως σε οικονομικό επίπεδο επιφέρει μεγαλύτερο τζίρο και εξασφαλίζει μια καλή τουριστική χρονιά>>.

Ωστόσο, παρόλο που το νησί όπως μας αναφέρουν φορείς διαθέτει μια καλή τουριστική υποδομή η συνεχόμενη αύξηση των τουριστικών ροών που παρατηρείται δημιουργεί προβλήματα στην προσφορά, κάνοντας εντονότερη την δυσαρέσκεια απέναντι στους χιλιάδες επισκέπτες. Ύστερα μέσα από την έρευνα προκύπτει ότι στη Ρόδο οι επιχειρήσεις που ασχολούνται με τον τουρισμό διατρέχουν άμεσο κίνδυνο από το φαινόμενο του υπερτουρισμού καθώς παρατηρείται μείωση εσόδων, αλλοίωση του τουριστικού προϊόντος που διαθέτει η περιοχή και παροχή ευτελών υπηρεσιών με αποτέλεσμα την δυσαρέσκεια τόσο του προσωπικού της επιχείρησης όσον και των πελατών, οδηγώντας σε απώλεια της πελατείας τους. Οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι οι επισκέπτες ξεπερνούν κατά πολύ τις διαθέσιμες υποδομές του νησιού και αρκετές φορές ακόμα και τον αριθμό των ντόπιων κατοίκων, ενώ το φαινόμενο του υπερτουρισμού όπως αναφέρθηκε και παραπάνω είναι ένα φαινόμενο με μεγάλη δυναμική, που ασκεί πίεση σε πολλούς τομείς ενός τουριστικού προορισμού.

5.3. Τρόποι αντιμετώπισης των συνεπειών του υπερτουρισμού

Η Ρόδος αποτελεί ένα νησί με έντονη τουριστική ροή που πλήττεται τα τελευταία χρόνια από το φαινόμενο του υπερτουρισμού. Οι συνέπειες του φαινομένου πλήττουν το φυσικό περιβάλλον, τον οικονομικό και κοινωνικό-πολιτισμικό τομέα. Οι αρνητικές επιπτώσεις

δεν είναι υποχρεωτικό να επηρεάζουν όλες τις τουριστικές κοινωνίες και αυτό γιατί η ένταση τους εξαρτάται από τον προορισμό, το είδος των επισκεπτών και των δραστηριοτήτων τους (Martin, Martinez & Fernandez, 2018). Για την αντιμετώπιση του φαινομένου δεν υπάρχει μια οριστική λύση λόγω της πολυπλοκότητας του αλλά απαιτεί μια σφαιρική αντιμετώπιση με δράσεις αειφορίας που διαφοροποιούνται ανά προορισμό ,ενώ είναι αρκετά δύσκολο να εφαρμοστεί ένα ενιαίο σχέδιο διαχείρισης του προορισμού(Bellini et al,2016).

Η μεγάλη κίνηση των τουριστικών ροών κάνει εντονότερη την ανάγκη για δράσεις και στρατηγικές αειφορίας που θα οδηγήσουν στην ελαχιστοποίηση των επιπτώσεων του υπερτουρισμού στην οικονομία ,περιβάλλον και κοινωνία .Οι δράσεις διαφέρουν ανά προορισμό καθώς διαφορετικά αντιμετωπίζεται η μόλυνση του περιβάλλοντος στο νησί και αλλιώς στην πόλη. Στόχος είναι μέσα από την παρούσα έρευνα να παρουσιαστούν οι τρόποι αντιμετώπισης των επιπτώσεων του φαινομένου μέσα από την χάραξη πολιτικής για την προστασία του οικοσυστήματος του νησιού. Ορισμένα μέτρα που μπορεί να λάβει το νησί της Ρόδου για να περιορίσει ή ακόμα να εξαλείψει τις αρνητικές συνέπειες του υπερτουρισμού είναι τα εξής:

- Ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού με τη διοργάνωση events και την προβολή των τοπικών προϊόντων μέσα από τουριστικά έντυπα, ώστε να μειωθεί η εποχικότητα και να μην αλλοιώνονται οι τουριστικοί πόροι(Σφακιανάκης,2000).
- Επισκέψεις τουριστών σε περιόδους χαμηλής ζήτησης και επιλογή προορισμών και αξιοθέατων που δεν είναι αρκετά δημοφιλή (Διεθνές Επιμελητήριο Νέων-JCI-HELLAS,2021)
- Βελτίωση των υποδομών (αερολιμένες ,λιμένες ,δρόμους) και των εγκαταστάσεων με στόχο την αντιμετώπιση του τεράστιου αριθμού τουριστών αλλά και για να ανταποκρίνονται στις ανάγκες τουριστών και κατοίκων. Ανάδειξη και προώθηση προορισμών με στόχο τον διαμερισμό τουριστών σε όλο το εύρος του καθώς και ανάπτυξη των τουριστικών επιχειρήσεων σε όλες τις περιοχές(UNWTO,2018)
- Αυστηρότεροι κανόνες για επισκέψεις με ξεναγό και δημιουργία ζωνών για την εξισορρόπηση της οικονομίας(UNWTO,2019)
- Βιώσιμος, μακροχρόνιος σχεδιασμός υποδομών
- Η επιβολή τελών σε κάθε επιβιβαζόμενο επισκέπτη κρουαζιερόπλοιου(ΟΣΕΤΤΕ,2019)
- Φορολογικές μισθώσεις Airbnb και μείωση του χρόνου ενοικίασης των διαμερισμάτων(TravelDailyNews,2017)

- Τμηματοποίηση της ζήτησης ώστε οι τουρίστες να είναι με καλύτερη απόδοση(Διεθνές Επιμελητήριο Νέων-JCI-HELLAS,2021)
- Η EBRD(2019) παρουσίασε ένα πιλοτικό πρόγραμμα για την διαχείριση των προορισμών που πλήττονται από το φαινόμενο του υπερτουρισμού με την κατάρτιση ενός destination management guide που θα αναδείξει τα οφέλη του τουρισμού. Βασικό ρόλο σε αυτό διαδραματίζουν, μέσα από τη συλλογική συμφωνία, οι τοπικοί φορείς, οι επαγγελματικοί σύνδεσμοι, οι οργανισμοί που ασχολούνται με τον τουρισμό, η Τοπική Αυτοδιοίκηση και τα αρμόδια υπουργεία, οι κάτοικοι και οι επισκέπτες που θα συμβάλλουν στην ανάδειξη της βιωσιμότητας του προορισμού.
- Ανάληψη της διαχείρισης του προορισμού από μια συγκεκριμένη αρχή και η δημιουργία ενός φορέα που θα είναι υπεύθυνος για τον συντονισμό των συναρμόδιων δημόσιων και ιδιωτικών φορέων(TEAM Tourism Consulting and Yellow Railroad,2019)
- Διαμονή σε eco-hotels για την προστασία του περιβάλλοντος και παραμονή μεγαλύτερη από ένα βράδυ
- Εκπαίδευση των τουριστών ώστε να ευαισθητοποιηθούν και να συμβάλλουν μέσα από τις δράσεις τους στην προστασία του τόπου (Διεθνές Επιμελητήριο Νέων-JCI-HELLAS,2021)

Σημαντικό ρόλο σε αυτή την προσπάθεια κατέχουν οι τουριστικές επιχειρήσεις που αποτελούν πυλώνα της τουριστικής βιομηχανίας ,οδηγούν στην οικονομική ανάπτυξη του τόπου και αποτελούν κεντρικά όργανα για την προώθηση και την υιοθέτηση της βιώσιμης ανάπτυξης .Μέσα από τις συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν με επιχειρηματίες που δραστηριοποιούνται στο τουριστικό τομέα στο νησί της Ρόδου παρουσιάζονται τρόποι μέσα από τους οποίους οι επιχειρήσεις θα συμβάλλουν δραστικά στην άμβλυνση των συνεπειών του φαινομένου του υπερτουρισμού. Όπως αναφέρθηκε και στο προηγούμενο ερώτημα 5.2 οι επιχειρήσεις πλήττονται είτε άμεσα είτε έμμεσα από την ανεξέλεγκτη τουριστική ροή, δημιουργώντας προβλήματα στην βιωσιμότητα και την κερδοφορία τους. Τα τελευταία χρόνια έγινε αντιληπτό σε πόσο μεγάλο βαθμό ο υπερτουρισμός επηρέασε τις επιχειρήσεις οι οποίες για να διασφαλίσουν την επιβίωσή τους και την ομαλή λειτουργία τους στράφηκαν σε πρακτικές που προωθούν την βιωσιμότητα και την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος του νησιού. Συγκεκριμένα μέσα από την συνέντευξη που μου δόθηκε από τον **A.M.** που έχει ξενοδοχείο στο κέντρο της Ρόδου αναφέρει ότι

<<Θεωρώ ότι κάθε επιχείρηση πρέπει να εφαρμόσει και ακόμα περισσότερο να υιοθετήσει πρακτικές που θα μειώσουν τον αντίκτυπο του υπερτουρισμού>>.

Συνεχίζει υποστηρίζοντας

<<η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος του νησιού πρέπει να αντιμετωπίζεται ως ένα ζήτημα ύψιστης σημασίας και να μην παραγκωνίζεται εξαιτίας του κέρδους. Στην επιχείρηση μας για την επίτευξη της αειφορίας έχουμε ακολουθήσει πρακτικές με σκοπό την βιωσιμότητα . Αρχικά έχουν αντικατασταθεί τα πλαστικά αντικείμενα με ξύλινα, ώστε να αποφευχθεί η μόλυνση του περιβάλλοντος>>.

Παράλληλα αναφέρει ότι προωθούνται νέα αξιοθέατα μέσα από φυλλάδια που διανέμονται στους επισκέπτες κατά την είσοδο τους στο ξενοδοχείο με σκοπό να μην συγκεντρώνεται μεγάλο ποσοστό τουριστών σε συγκεκριμένα αξιοθέατα ,δημιουργώντας έντονη συμφόρηση .

Επιπλέον, παρόμοια άποψη διατυπώνεται από τον ιδιοκτήτη ξενοδοχειακής μονάδας **Γ.Π.** που βρίσκεται στην περιοχή Φαληράκι υποστηρίζει ότι πρέπει να παρθούν <<πράσινα μέτρα>>για την προστασία του περιβάλλοντος όπως οι περιβαλλοντικοί φόροι που πρέπει να πληρώνονται από τους ιδιοκτήτες των επιχειρήσεων αλλά και σε ορισμένα δημοφιλή αξιοθέατα από τους τουρίστες. Σύμφωνα με τα λεγόμενα του

<<Αποτελεί ζήτημα τεράστιας σημασίας να δημιουργηθεί εκστρατεία ενημέρωσης τόσο των ντόπιων κατοίκων όσο και των τουριστών για την συμπεριφορά απέναντι στο νησί της Ρόδου ,ενώ σημαντικό παράγοντα αποτελεί η συμβολή των Tour Operators >>.

Όπως παρατηρούμε μεγάλο μέρος της προώθησης και διαφήμισης του νησιού σε παγκόσμιο επίπεδο οφείλεται στην συμβολή των Tour Operators και κατά ένα μέρος συντελούν στην έξαρση του υπερτουρισμού. Συμπεραίνουμε ότι μέσα από την προβολή των λιγότερο γνωστών περιοχών και αξιοθέατων οι τουρίστες θα διανεμηθούν κατά μήκος του νησιού ,δίχως να συνωστίζονται σε συγκεκριμένες περιοχές .

Στη συνέχεια μέσα από την συνέντευξη του ιδιοκτήτη ξενοδοχείου **Α.Γ.** στην παραλιακή περιοχή της Λίνδου προκύπτει ότι οι επιχειρήσεις πρέπει να συμβάλλουν στην μείωση της εποχικότητας που είναι βασικός παράγοντας ανάπτυξης του φαινομένου. Μεγάλος αριθμός

τουριστών επιλέγει καλοκαιρινούς μήνες για τις διακοπές του και κυρίως το τρίμηνο Ιουνίου-Αυγούστου. Οι ξενοδοχειακές επιχειρήσεις έχουν την δυνατότητα μέσα από διάφορες προσφορές, δραστηριότητες καθώς και τα τουριστικά γραφεία να προωθήσουν τον 12μηνο τουρισμό ,ώστε να καλύπτεται και η χειμερινή περίοδος που χαρακτηρίζεται από αρκετά χαμηλή επισκεψιμότητα. Επιπλέον ο **Α.Γ.** υποστηρίζει ότι

<<Θεωρώ ότι ένας βασικός τρόπος για την άμβλυνση των συνεπειών είναι η προώθηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού με αποτέλεσμα την εξάλειψη της εποχικότητας. Όπως γνωρίζω ο Δήμος του νησιού έχει σχεδιάσει ένα πρόγραμμα που προωθεί τον εναλλακτικό τουρισμό ,όπως ο οινοτουρισμός ,συνεδριακός ,γαστρονομικός και θρησκευτικός τουρισμός ,στοχεύοντάς σε νέες αγορές. Παράλληλα εμείς σαν επιχείρηση στηρίζουμε αυτό το είδος τουρισμού μέσα από την διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων που πραγματοποιείται στο χώρο του ξενοδοχείου για την προώθηση του περιηγητικού-φυσιολατρικού τουρισμού, ενώ διοργανώνονται περιπατικές και ποδηλατικές εκδρομές. Οι επισκέπτες που ανήκουν σε αυτή την κατηγορία τουριστών διαθέτουν περιβαλλοντική ευαισθησία και ενδιαφέρονται να έρθουν σε επαφή με το φυσικό περιβάλλον της περιοχής ,οδηγώντας στην επιμήκυνσή της τουριστικής περιόδου>>.

Ωστόσο, η υπεύθυνη δημοσίων σχέσεων **Κ.Γ.** ξενοδοχείου στην Παλιά πόλη της Ρόδου υποστηρίζει ότι ο υπερτουρισμός δεν απασχολεί άμεσα το νησί και συγκεκριμένα οι συνέπειες του φαινομένου δεν έχουν επηρεάσει την επιχείρηση που εκπροσωπεί .Συνεχίζει αναφέροντας ότι

<< Παρόλο που δεν εντοπίζεται στην επιχείρηση το συγκεκριμένο φαινόμενο και δεν έχουμε ορατές συνέπειες που επηρεάζουν την λειτουργία της ,γίνεται προσπάθεια να υιοθετήσουμε και να εφαρμόσουμε μέτρα με γνώμονα την προστασία του οικοσυστήματος>>.

Έπειτα μια άλλη άποψη που διατυπώθηκε από τον **Γ.Τ.** που έχει επιχείρηση στον κλάδο της εστίασης είναι ότι

<<οι επιχειρήσεις ανεξάρτητα από το αν οι συνέπειες του φαινομένου έχουν πλήξει ή απειλήσει την λειτουργία τους οφείλουν να δράσουν άμεσα, ώστε να προστατέψουμε το νησί μας πριν να είναι πολύ αργά. Την ίδια τακτική ακολουθούμε κι εμείς καθώς έχουμε τροποποιήσει αρκετά πράγματα στον τρόπο λειτουργίας μας όπως η συλλογή και

ανακύκλωση των απορριμμάτων ,με στόχο την ικανοποίηση των πελατών, δίχως να ρυπαίνουμε το περιβάλλον και να διαταράσσουμε την ευημερία των κατοίκων>>>.

Το νησί της Ρόδου πλήττεται από την μεγάλη τουριστική ροή που δημιουργεί καταστροφικές συνέπειες τόσο σε τοπικό επίπεδο όσο στην βιωσιμότητα και την εξέλιξη του επιχειρηματικού κλάδου. Οι φορείς του νησιού οφείλουν να λάβουν περισσότερα δραστικά μέτρα για την άμβλυνση του φαινομένου, καθώς είναι έντονη η ανάγκη ύπαρξης μιας ενιαίας πολιτικής για την προστασία του περιβαλλοντικού τομέα. Σημαντικό ρόλο κατέχουν και οι επιχειρήσεις στην αντιμετώπιση των συνεπειών του υπερτουρισμού μέσα από δράσεις καθώς αποτελούν κεντρικό παράγοντα για την προώθηση και την υιοθέτηση της αειφορίας.

Για την διασφάλιση της οικονομικής τους ευημερίας οι επιχειρήσεις επιλέγουν πρακτικές που έχουν ως βασικό πυλώνα τους την αειφορία. Βασικοί τρόποι αντιμετώπισης των συνεπειών είναι οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού που ωθούν στην προστασία του περιβάλλοντος του νησιού, ενώ παράλληλα οδηγούν στην κερδοφορία των επιχειρήσεων. Επίσης, μεγάλη σημασία έχει η άμβλυνση της εποχικότητας ,καθώς η πλειονότητα των ερωτώμενων υποστηρίζουν την επιβολή μέτρων που οδεύουν προς αυτή την κατεύθυνση. Έχει γίνει αντιληπτή η μεγάλη σημασία της βιωσιμότητας στην εξέλιξη του κοινωνικού ,οικονομικού και περιβαλλοντικού τομέα, καθώς αποτελεί πρωταρχικό στόχο για την επίτευξη της ευημερίας του τουριστικού κλάδου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

6.1. Συμπεράσματα

Μέσα σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα η μεγάλη αύξηση των τουριστικών ροών και η άνιση κατανομή τους οδήγησε στην έξαρση του φαινομένου του υπερτουρισμού. Ο τουρισμός αν και προσφέρει αρκετά οφέλη στον προορισμό, όπως η δυνατότητα εύρεσης εργασίας, η τοπική οικονομική ανάπτυξη, και η άνοδος του βιοτικού επιπέδου, παράλληλα η τεράστια τουριστική ροή οδήγησε το νησί να ξεπεράσει τα όρια της φέρουσας ικανότητας του. Ο τουρισμός μετατράπηκε σε παγίδα με σημαντικό αντίκτυπο, έχοντας τα αντίθετα αποτελέσματα, καθώς οδήγησε στην αλλοίωση του περιβαλλοντικού τομέα. Οι περιοχές που πλήττονται κυρίως είναι οι νησιώτικοι προορισμοί με τις συνέπειες του φαινομένου να επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό διάφορους τομείς, οδηγώντας σε οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά προβλήματα. Η Ρόδος αποτελεί έναν δημοφιλή προορισμό με έντονη επισκεψιμότητα, ιδίως τους καλοκαιρινούς μήνες, που προσελκύει ένα τεράστιο αριθμό τουριστών που επισκέπτεται το νησί για την θάλασσα, τον ήλιο, τον πολιτισμό, την διασκέδαση και φυσικά την ιστορία της. Όμως, ο τουρισμός ξεπέρασε την φέρουσα ικανότητα του τόπου δημιουργώντας αρνητικές συνέπειες σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο. Αυτό οδηγεί στην ανάπτυξη του υπερτουρισμού, που ήρθε να εντείνει τα προβλήματα που υπήρχαν ανέκαθεν στο νησί.

Η έρευνα στρέφει το ενδιαφέρον της στη διευκρίνηση των επιπτώσεων του υπερτουρισμού στην κοινωνία υποδοχής με αποτέλεσμα να προσδιορίζεται ένας μεγάλος αριθμός συνεπειών, που διαφοροποιείται ανάλογα με τον προορισμό (Cordoso & Silva, 2018). Στο νησί της Ρόδου οι συνέπειες του φαινομένου εντείνονται με το πέρασμα του χρόνου δημιουργώντας ανησυχία για την εξέλιξη και την δυναμική τους. Επίσης, η τοπική κοινωνία της Ρόδου στηρίζει μεγάλο μέρος της οικονομικής της ζωής στον τουρισμό και στην ανάπτυξη της τουριστικής βιομηχανίας, ώστε να καταφέρει να διατηρήσει την οικονομική της εξέλιξη.

Όσον αφορά τον κοινωνικοοικονομικό τομέα οι επιπτώσεις του υπερτουρισμού οφείλονται στον μεγάλο αριθμό υποδομών και επιχειρήσεων που απευθύνονται αποκλειστικά σε τουρίστες, ενώ παρατηρείται παρακμή στις υπηρεσίες που προσφέρονται στους κατοίκους του νησιού (Taiminen, 2019). Παράλληλα παρατηρείται αλλαγή στον τρόπο ζωής των κατοίκων του νησιού, την ταυτότητα τους και εμπορευματοποιούνται οι σχέσεις

μεταξύ των τουριστών και των κατοίκων, με πρωταρχικό στόχο το κέρδος (Koens, Postma & Papp, 2018). Ακόμα, παρατηρούνται αυξήσεις στις τιμές των ενοικίων, κυκλοφοριακή συμφόρηση και άναρχη τουριστική ανάπτυξη με την μετατροπή των παραδοσιακών νησιώτικων κτιρίων σε σύγχρονες τουριστικές μονάδες. Επιπλέον, καταλήγουμε ότι οι ελλείψεις που παρατηρούνται σε υποδομές και οργάνωση οφείλονται στην αδιαφορία των τοπικών φορέων για μια ενιαία τουριστική στρατηγική αλλά και στην ανικανότητα να εξεταστούν οι συνέπειες του φαινομένου, ώστε να ληφθούν καταλληλότερα μέτρα αντιμετώπισης.

Στον περιβαλλοντικό τομέα οι συνέπειες ασκούν έντονη πίεση στο νησί μέσα από την κυκλοφοριακή συμφόρηση, την ηχορύπανση, τον τεράστιο όγκο απορριμάτων, την μεγάλη ζήτηση σε ηλεκτρική ενέργεια και νερό (HOTREC, 2018). Η έντονη τουριστική δραστηριότητα καταλαμβάνει τα πιο ήσυχα με φυσικό κάλλος μέρη του νησιού δημιουργώντας καταστροφές στο περιβάλλον μέσα από την ρύπανση και την γενικότερη αλλοίωση του περιβάλλοντος. Ο υπέρογκος τουρισμός συμβάλλει στην αλλοίωση του τουριστικού προϊόντος που προσφέρει το νησί, απωθώντας μεγάλο ποσοστό τουριστών να επισκεφθεί μελλοντικά το νησί. Παράλληλα, οι παραλίες της Ρόδου έχασαν την φυσικότητα εξαιτίας τη μόλυνσης των υδάτων και του αέρα από τον μεγάλο αριθμό κρουαζιερόπλοιων. Αυτό οδήγησε στην υποβάθμιση του brand name του νησιού, οδηγώντας να προορισμό στο να χάσει το ανταγωνιστικό του πλεονέκτημα.

Η έρευνα σχετικά με τον υπερτουρισμό βοήθησε να δώσουμε προσοχή στον αρνητικό αντίκτυπο του φαινομένου και στην επιτακτική ανάγκη για νέες προσεγγίσεις που θα οδηγήσουν στην ορθότερη διαχείριση του τουρισμού για το νησί της Ρόδου. Ο τουρισμός από παράγοντα ανάπτυξης και αναβάθμισης του νησιού μετατράπηκε σε κίνδυνο για την ευημερία του, προκαλώντας ανησυχία σε τοπικούς φορείς κι επιχειρήσεις για επερχόμενο κορεσμό ή ακόμα και μαρασμό του προορισμού. Συνεπώς το νησί βρίσκεται σε μια κατάσταση που χρειάζεται να ληφθούν άμεσα μέτρα για την επίλυση αυτού του προβλήματος.

Στην έρευνα που πραγματοποιήθηκε μέσα από τις συνεντεύξεις που δόθηκαν από επιχειρηματίες που ασχολούνται με τον κλάδο του τουρισμού καταλήγουν ότι το νησί της Ρόδου εξαρτάται αποκλειστικά από την τουριστική βιομηχανία, παράγοντας που ώθησε στην υιοθέτηση του μαζικού μοντέλου τουρισμού, αποτελώντας βασικό κριτήριο ανάπτυξης του υπερτουρισμού. Οι τουριστικές επιχειρήσεις που αποτελούν κεντρικό παράγοντα ανάπτυξης της οικονομίας καθώς και αναπόσπαστο κομμάτι της τουριστικής βιομηχανίας επηρεάζονται είτε άμεσα είτε έμμεσα από τον υπερτουρισμό. Η τουριστική ανάπτυξη στη

Ρόδο έχει επιπτώσεις στη λειτουργία των τουριστικών επιχειρήσεων καθώς δίνεται έμφαση στην κερδοφορία δίχως να υπολογίζονται οι καταστροφικές συνέπειες.

Επίσης, ο ξενοδοχειακός κλάδος αν και αποτελεί θετικό παράγοντα για την οικονομική και ανάκαμψη του τόπου με την πλειονότητα των καταλυμάτων να βελτιώνουν συνεχώς τις προσφερόμενες υπηρεσίες τους. Όμως, η δυναμική που ασκεί το φαινόμενο οδηγεί στον κορεσμό του τουριστικού τομέα με την πλειονότητα των τουριστικών επιχειρήσεων να μην μπορούν να διαχειριστούν την έντονη επισκεψιμότητα. Οι συνέπειες γίνονται αντιληπτές από τους ιδιοκτήτες των τουριστικών επιχειρήσεων που βρίσκονται σε αδιέξοδο, καθώς δεν έχουν την δυνατότητα να ανταπεξέλθουν στην δυναμική που ασκεί το φαινόμενο.

Σε ένα άλλο συμπέρασμα που καταλήγουμε είναι ότι ο ξενοδοχειακός κλάδος βρίσκεται στα όρια του κορεσμού ,αδυνατώντας να φιλοξενήσει μεγάλο αριθμό τουριστών ,καθώς οι υποδομές που διαθέτει είναι ελλιπείς ,ενώ παράλληλα ευτελίστηκαν οι υπηρεσίες που προσφέρει. Ακόμα ο υπερτουρισμός επιδρά και έμμεσα στην λειτουργία των τουριστικών επιχειρήσεων μέσα από την καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος και την διατάραξη του τρόπου ζωής των κατοίκων ,οδηγώντας στην αλλοίωση του νησιού. Παράλληλα παρατηρείται ότι ο αντίκτυπος του φαινομένου επηρεάζει την αγορά επισκεπτών η οποία βασίζεται πλέον στον μαζικό τουρισμό, μειώνοντας τον ποιοτικό τουρισμό. Το μέλλον των επιχειρήσεων είναι αβέβαιο και υπάρχει φόβος για την κατάληξη τους ,καθώς το συγκεκριμένο φαινόμενο είναι πολυδιάστατο και αρκετά περίπλοκο, απειλώντας την βιωσιμότητα του τουριστικού κλάδου της Ρόδου.

Στην έρευνα που πραγματοποιείται με σημείο αναφοράς την Ρόδο ο υπερτουρισμός επηρεάζει τον κοινωνικό ,οικονομικό και περιβαλλοντικό τομέα ,κάνοντας αισθητή την δυσαρέσκεια τόσο των ντόπιων κατοίκων όσο και των τουριστικών επιχειρήσεων .Ο αρνητικός αντίκτυπος του φαινομένου έγινε αισθητός κάνοντας επιτακτικότερη την ανάγκη για βιώσιμες πρακτικές από τον επιχειρηματικό κλάδο του νησιού. Οι επιχειρήσεις κατέχουν πρωταρχικό ρόλο στην μείωση του φαινομένου μέσα από την στήριξη δράσεων που προωθούν την προστασία του περιβάλλοντος ,καθώς και με την υιοθέτηση οικολογικών πρακτικών με στόχο την βιώσιμη ανάπτυξη. Η βιωσιμότητα στοχεύει στην βελτίωση των αποδόσεων της τουριστικής ανάπτυξης, την κοινωνική, οικονομική και περιβαλλοντική προστασία του προορισμού, ενώ στοχεύει στην δημιουργία μεθόδων βελτίωσης των επιδόσεων της σε όλους τους τομείς(Σπιλάνης & Βαγγιάνη,2002).Οι αρνητικές συνέπειες του τουρισμού δημιούργησαν την ανάγκη για επικράτηση βιώσιμων πρακτικών, ενώ παράλληλα έχουν πραγματοποιήσει προσπάθειες να οριστεί η τουριστική βιωσιμότητα(Shinqin & Chan,2019).

Βασικό ρόλο αποτελεί η εμπειρία των τουριστών ,προτείνοντας μια προσέγγιση που θα καθοδηγήσει με γνώμονα τις ανάγκες των επισκεπτών, ώστε το νησί να γίνει βιώσιμο. Επίσης, τονίζεται η σημασία της συμμετοχής των ενδιαφερόμενων μερών με την σωστή ενημέρωση τους για την αντιμετώπιση των νέων προκλήσεων(Dodds & Graci,2010). Σύμφωνα με τους S.F. McCool & R.N. Moisey(2001) η βιωσιμότητα διακρίνεται σε ορισμένες κατηγορίες με την βασικότερη να εστιάζει στην βιωσιμότητα των επιχειρήσεων, δηλαδή έχει ως στόχο την προσέλκυση επισκεπτών ,ώστε να αποφέρουν έσοδα στο νησί, που θα οδηγήσουν στην ευημερία του κοινωνικού συνόλου. Παράλληλα όμως περιγράφεται και ως μια ήπια μορφή ανάπτυξης που θέτει ως πρωταρχικό στόχο την προστασία της φύσης και του πολιτισμού. Η βιωσιμότητα ανήκει στα όρια του φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος ,δείχνοντας ότι ο μαζικός τουρισμός αποτελεί μείζον πρόβλημα για το νησί και ότι ο οικοτουρισμός αποτελεί ένα μοντέλο τουρισμού που θα διατηρήσει την ισορροπία. Αυτό γίνεται αντιληπτό μέσα από όλες τις συνεντεύξεις που δόθηκαν, καθώς σχεδόν όλοι οι ερωτηθέντες συμφώνησαν στην ύπαρξη μια στρατηγικής με κοινό γνώμονα την ανάπτυξη ενός τουριστικού μοντέλου που θα ελέγξει τις επιπτώσεις του υπερτουρισμού.

Ο κύριος τρόπος αντιμετώπισης που προτάθηκε αφορά την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου μέσα από την προσέλκυση τουριστών για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα από τους καλοκαιρινούς μήνες, δημιουργώντας μια 12μηνη τουριστική σεζόν. Για την πραγματοποίηση αυτού του στόχου απαιτείται η ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού όπως είναι ο οινοτουρισμός, γαστρονομικός, περιηγητικός, αθλητικός, συνεδριακός και θρησκευτικός τουρισμός , ενώ ακόμα χρειάζεται η Ρόδος να αναπτύξει πέρα από τον τουριστικό και τον πρωτογενή της τομέα.

Οι επιπτώσεις του υπερτουρισμού είναι πολύπλοκες και διαφορετικές ανάλογα με τον προορισμό και την χρονική συγκέντρωση των τουριστών ,ενώ είναι πιο διαδεδομένες κατά την καλοκαιρινή περίοδο. Αυτό δημιουργεί προβλήματα και δυσκολίες στην αναζήτηση τρόπων αντιμετώπισης καθώς δεν συμβάλλει στην πλήρη κατανόηση του φαινομένου από όλους τους εμπλεκόμενους. Βασικό συμπέρασμα το οποίο προκύπτει από την μελέτη της θεωρίας και την εξέταση των συνεντεύξεων είναι το γεγονός ότι το τελευταίο χρονικό διάστημα ο υπερτουρισμός έχει αρχίσει να εξαπλώνεται με ραγδαίους ρυθμούς επηρεάζοντας πολλούς τουριστικούς προορισμούς της χώρας μας. Το νησί της Ρόδου είναι ένας προορισμός που ήρθε αντιμέτωπος με το φαινόμενο ,προκαλώντας αρνητικές συνέπειες.

Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την αφύπνιση των κατοίκων και των τουριστικών επιχειρήσεων ,ώστε να διαφυλάξουν την μοναδικότητα του τουριστικού προϊόντος και να συμβάλλουν στην βιώσιμη ανάπτυξη της Ρόδου. Η υιοθέτηση του αειφόρου τουρισμού έχει

ανθρωποκεντρική διάσταση με στόχο την ευημερία ,την ανάκαμψη του τουριστικού κλάδου καθώς και την διαφύλαξη της κοινωνίας και του περιβάλλοντος. Επιπρόσθετα, αποτελεί θέμα ζωτικής σημασίας η ύπαρξη ενιαίου σχεδιασμού που θα στοχεύει στην βιωσιμότητα , ενώ βασική προϋπόθεση για την επίτευξη επιτυχημένων στρατηγικών διαχείρισης αποτελεί η συνεργασία των κατοίκων ,των τοπικών φορέων και των τουριστικών επιχειρήσεων .

Οι πληροφορίες που προέκυψαν από την έρευνα σχετικά με τις συνέπειες του υπερτουρισμού τόσο στην κοινωνία όσο και στον επιχειρηματικό τομέα προτρέπουν την υλοποίηση αλλαγών στον τρόπο ανάπτυξης του τουρισμού. Στο νησί έχουν πραγματοποιηθεί προσπάθειες προώθησης και υιοθέτησης βιώσιμων πρακτικών ,ενώ έχουν χρηματοδοτηθεί αρκετές επενδύσεις που αφορούν την ανάπτυξη της αειφορίας ,θέτοντας ως μακροπρόθεσμο σκοπό την βιώσιμη μεταμόρφωση του τουριστικού τομέα. Η τρέχουσα μελέτη θα αποτελέσει έναυσμα για την χάραξη πολιτικής με στόχο τον βιώσιμο τουρισμό σε παραθεριστικούς προορισμούς όπως και το νησί της Ρόδου ,ενισχύοντας το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα έναντι άλλων προορισμών που ενσωματώνουν την αειφορία στον τουρισμό.

6.2. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η συγκεκριμένη μελέτη διεξήχθη σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα και απευθύνθηκε για την διεξαγωγή συνεντεύξεων σε πέντε άτομα που ασχολούνται με τον τουρισμό στο νησί της Ρόδου. Τα αποτελέσματα της μελέτης που προέκυψαν παρουσιάζουν την δυναμική που ασκεί το φαινόμενο στη Ρόδο, που αποτελεί έναν προορισμό που πλήττεται από τον υπερτουρισμό, καθώς και τις συνέπειες του. Ο αρνητικός αντίκτυπος που εντοπίζεται στο νησί έχει οδηγήσει στην αλλοίωση του περιβαλλοντικού κυρίως τομέα και στη συνέχεια επεκτείνεται στον κοινωνικό και οικονομικό. Σαν αποτέλεσμα υποβαθμίζεται το τουριστικό προϊόν ,χάνοντας τη μοναδικότητα του ,ενώ το νησί έρχεται αντιμέτωπο με άλλους προορισμούς που έχουν ισχυρότερο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα. Την τελευταία πενταετία το συγκεκριμένο φαινόμενο επηρεάζει την Ρόδο τόσο σε τοπικό επίπεδο όσο και σε επιχειρηματικό με την πλειονότητα των τουριστικών επιχειρήσεων να κάνουν προσπάθειες να αντιμετωπίσουν τις συνέπειες του ,ώστε να διατηρήσουν την βιωσιμότητά τους. Τα αποτελέσματα της μελέτης δεν πρέπει να γενικεύονται καθώς στην παρούσα εργασία αναφέρεται ένας συγκεκριμένος αριθμός συνεπειών και αφορά μόνο τον τουριστικό προορισμό της Ρόδου.

Μια πρόταση που αφορά την αντιμετώπιση των συνεπειών του υπερτουρισμού στο νησί της Ρόδου έχει να κάνει με την σωστή διαχείριση του προορισμού. Αυτό θα πραγματοποιηθεί μέσα από την συνεργασία και τον διάλογο όλων των εμπλεκόμενων με τον τουριστικό τομέα, με επιχειρήσεις και φορείς, ώστε να χρηματοδοτηθούν προσπάθειες με βασικό στόχο την προώθηση του βιώσιμου τουρισμού. Επίσης, σημαντικό ρόλο θα αποτελέσει η συνεργασία των φορέων του νησιού με DMO για την υλοποίηση δράσεων που θα προβάλλουν τις περιοχές του νησιού μέσα από τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Μια άλλη πρόταση είναι η δημιουργία στρατηγικής για την καθιέρωση του νησιώτικου τουριστικού προορισμού που θα στηρίζεται στην αειφορία, ώστε να μην υπάρχει κίνδυνος για την υποβάθμιση του φυσικού, κοινωνικού και οικονομικού περιβάλλοντος.

Επιπλέον, μεγάλη σημασία έχει η συμμετοχή των κατοίκων στη λήψη αποφάσεων για την εξέλιξη του νησιού και την τουριστική ανάπτυξη, καθώς με αυτό τον τρόπο θα επιτευχθεί η εξασφάλιση της βιωσιμότητας και ο σεβασμός της τοπικής κοινωνίας. Ο Δήμος της Ρόδου ως επικεφαλής θα πρέπει να καθορίσει και να εφαρμόσει τα κατάλληλα μέτρα, ώστε να εξασφαλίσει την ποιότητα ζωής στο νησί και την ευημερία της τοπικής κοινωνίας. Όσον αφορά τις τουριστικές επιχειρήσεις μια πρόταση είναι η προώθηση υπηρεσιών και δραστηριοτήτων που δεν περιορίζονται μόνο την καλοκαιρινή περίοδο ,με σκοπό την

άμβλυνση της εποχικότητας. Παράλληλα, οι τουριστικές επιχειρήσεις οφείλουν να μεριμνήσουν για τη μείωση των εκπομπών ρύπανσης σε συνδυασμό με τον μεγάλο όγκο απορριμμάτων ,που προκύπτουν από την λειτουργία τους, μέσα από την υιοθέτηση πρακτικών που προωθούν την βιώσιμη ανάπτυξη και την προστασία του οικοσυστήματος της Ρόδου.

Η μελλοντική έρευνα θα μπορούσε να διερευνήσει τις επιπτώσεις που έχει δημιουργήσει το φαινόμενο του υπερτουρισμού στις κοινωνίες υποδοχής ,καθώς και πώς επηρεάζει τις σχέσεις των ντόπιων κατοίκων με τους τουρίστες. Ένας βασικός τρόπος αντιμετώπισης του φαινομένου είναι η άμβλυνση της εποχικότητας γι' αυτό θα ήταν χρήσιμο να ερευνηθούν οι τρόποι, με τους οποίους οι τοπικοί φορείς θα την αντιμετωπίσουν. Επιπλέον, μια άλλη έρευνα θα μπορούσε να ασχοληθεί με τον τρόπο που οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού οδηγούν στην οικονομική ευημερία και ανάπτυξη του νησιού. Μεταξύ άλλων θα ήταν ενδιαφέρον να διερευνηθεί σε μελλοντική έρευνα ο τρόπος συνεργασίας του Δήμου του νησιού με την τοπική κοινωνία ,με σκοπό την επίτευξη της ανάπτυξης σε όλα τα επίπεδα. Τέλος, η έρευνα μπορεί μελλοντικά να επικεντρωθεί στη σύγκριση της Ρόδου με ένα άλλο νησιωτικό προορισμό ,όπως είναι η Σαντορίνη, που πλήττεται από το φαινόμενο του υπερτουρισμού και τις συνέπειες του που ασκούν μεγάλη πίεση, ώστε να διερευνηθούν οι τρόποι αντιμετώπισης και οι πρακτικές που ακολούθησαν για την προώθηση της αειφορίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ανδριώτης, Κ., (2003). «Ο εναλλακτικός τουρισμός και τα διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά του», Αθήνα.
- Δεκλερής, Μ., Βιώσιμη ανάπτυξη του Ρίο (1992) και ενεστώσα κυριαρχία του χρηματοπιστωτικού συστήματος, σε: Συλλογικό Έργο, Κιβωτός Φιλίας - Τιμητικός τόμος για τον Καθηγητή Θεόδωρο Ι. Παναγόπουλο, 2011
- Κοκκώσης, Χ., & Τσάρτας, Π. (1999). Ανάπτυξη και περιβάλλον στον τουρισμό. Πάτρα: ΕΑΠ
- Κοκκώσης, Χ. & Τσάρτας, Π. (2001). Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον. Αθήνα: Κριτική
- Λάγος, Δ., και Καμπάνη, Χ. (2008) «<Τουρισμός πόλεων, μια δυναμικά αναπτυσσόμενη αγορά στην Ευρώπη: Η περίπτωση της Αθήνας>», 2^ο Εθνικό Επιστημονικό Συνέδριο Τουρισμού, Α.Τ.Ε.Μ.
- Σβορώνου, Ε., (2005). Μαζικός τουρισμός και εναλλακτικές μορφές: πόσο "τουρισμό" αντέχει η φύση. Στο: Νησιωτική Ανάπτυξη το παράδειγμα της Σίφνου, Μεσόγειος SOS. Εκδότης Νίκος Χρυσογελος.
- ΣΕΤΕ, (2010). Η σημασία του τουρισμού για την Ελληνική οικονομία/ κοινωνία και προτάσεις για την τουριστική ανάπτυξη. Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Εργαστήριο Τουριστικών Ερευνών και Μελετών.
- Σπιλάνης, Ι., Βαγιάνη, Λ., (2002). Βιώσιμος τουρισμός και φέρουσα ικανότητα σε ευαίσθητα νησιωτικά οικοσυστήματα, Μέθοδοι μέτρησης της φέρουσας ικανότητας και διαχείρισης επισκεπτών σε προστατευόμενες περιοχές, Αθήνα: εκδόσεις WWF Ελλάς.
- Τσάρτας, Π. & Κοκκώσης, Χ., (2001). Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
- Τσάρτας, Π., (1996). Τουρίστες, Ταξίδια, Τόποι: Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό. Αθήνα: Εκδόσεις Εξάντας.
- Τσάρτας Π., (2010), «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ», Αθήνα .
- Η Σαντορίνη βάζει... πλαφόν στην κρουαζιέρα! Ανακτήθηκε από <https://cyclades24.gr/2016/02/santorini-plafon-krouaziera/>
- Ali, R. (2016), "Exploring the coming perils of Over tourism", SKIFT <https://skift.com/2016/08/23/exploring-the-coming-perils-of-overtourism>
- Bernardi, M. (2018), "The impacts of Airbnb on our cities: Gentrification and Disneyfication 2.0", <https://labgov.city/thecommonspost/the-impact-of-airbnb-on-ourcities-gentrification-and-disneyfication-2-0HP>
- Dickinson, G. (2018). A timeline of overtourism: key moments in the global battle between locals and travelers, <https://www.telegraph.co.uk/travel/news/timeline-action-against-overtourism/>
- Dickinson, G. (2018). Overtourism' shortlisted as Word of the Year following Telegraph Travel campaign, <https://www.telegraph.co.uk/travel/news/overtourism-word-of-the-year-oxford/>
- European Parliament, 'Amendments of the European Parliament legislative resolution of 13 November 2007'.
- Egon Smeral, 'Tourism management and solutions', 2019
- Goodwin, H. (2017), The challenge of over tourism. Responsible Tourism Partnership, Working Paper 4. Haroldwin <https://haroldgoodwin.info/pubs/RTP%27WP4Overtourism01%272017.pdf>
- Goodwin, H. (2011), Taking Responsibility for Tourism: Responsible Tourism Management, Oxford: Goodfellow Publishers Limited
- Goodwin, H. (2016). A new challenge "overtourism", <https://news.wtm.com/a-new-challenge-overtourism/>

Gössling S. & G Wall, 'Island tourism', in G Baldacchino (ed), *A World of Islands: An Island Studies Reader*, Malta/Canada: Agenda Academic/Institute of Island Studies, 2007, pp 427–451.

Gössling S., Peeters P., Scott D., 'Consequences of Climate Policy for International Tourist Arrivals in Developing Countries', 2008. Ανακτήθηκε από <https://doi.org/10.1080/01436590802106007>

Halmaghi, (2016) 'The evolution of the EU environment and climate policy framework: from the 6th to the 7th EAP'.

HOTREC (2018). Position paper on overtourism. Retrieved 19 November, 2018, from <https://www.hotrec.eu/wp-content/customerarea/storage/9637095ddab8cf5b3edadc9d61af5fe8/Overtourism-position-paper1.pdf>.

Koens, K., Postma, A., Papp, B. (2018) 'Is overtourism overused? Understanding the impact of tourism in a city context'. *Sustainability*, 10, 4384.

Milano, D. (2017). *Overtourism and Tourismphobia: Global trends and local contexts*. Barcelona: Ostelea School of Tourism and Hospitality. Doi: 10.13140/RG.2.2.13463.88481

Milano, C. (2017), *Overtourism y Tourismphobia. Tendencias globales y contextos locales*, Barcelona: Ostelea School of Tourism Hospitality

Peeters, P., Gössling, S., Klijs, J., Milano, C., Novelli, M., Dijkmans, C., Eijgelaar, E., Hartman, S., Heslinga, J., Isaac, R., Mitas, O., Moretti, S., Nawijn, J., Papp, B. & Postma, A., (2018). *Overtourism: impact and possible policy responses.*, from <http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/629184/>

Responsible Tourism Partnership, "Overtourism" <https://responsibletourismpartnership.org/overtourism/>

SKIFT (2018), "The Genesis of over tourism" <https://skift.com/2018/08/14/the-genesis-of-overtourism-why-we-came-up-with-the-term-106-and-whats-happened-since/>

Soydanbay, G. (2017). A systemic analysis of overtourism and tourismphobia: What destinations can do about it, from <http://placebrandobserver.com/overtourism-tourismphobia-causes-solutions>

Taiminen, S. (2018). *The negative impacts of overtourism on tourism destination from environmental and socio-cultural perspectives*, Arcada, Finland

Vainikka, V. and Vainikka, J. (2018). Welcoming the masses, entitling the stranger – commentary to Gill. *Fennia*, 196 (1), pp. 124-130. Doi: <https://doi.org/10.11143/fennia.70227>

Weaver, D. B. (2001) 'Ecotourism as Mass Tourism: Contradiction or Reality?' *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly* 42(2): 104–12.

UNWTO, (2018), "Over tourism? – Understanding and managing urban tourism growth beyond perceptions, executive summary" <https://www.eunwto.org/doi/book/10.18111/9789284420070>

UNWTO, (2019), "International Tourism Results 2018 and Outlook 2019", http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/unwto_barometer_jan19_presentation_en.pdf

World Tourism Organization (2018a), *UNWTO Tourism Highlights, 2018 Edition*, UNWTO, Madrid, DOI: <https://doi.org/10.18111/9789284419876>.

World Tourism Organization (2018a), *UNWTO Tourism Highlights, 2018 Edition*, UNWTO, Madrid, DOI: <https://doi.org/10.18111/9789284419876>

WTTC: Ο τουρισμός υπεύθυνος για 1 στις 5 νέες θέσεις εργασίας στον κόσμο το 2017. Ανακτήθηκε από <http://www.tourismchronicles.com/wttc-%CE%BF-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82>

-
%CF%85%CF%80%CE%B5%CF%8D%CE%B8%CF%85%CE%BD%CE%BF%CF

%8 2-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-1-%CF%83%CF%84%CE%B9%CF%82-5-
%CE%BD%CE%AD%CE%B5%CF%82

Ή ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Εγώ η Μπαράκου Σμαράγδα, γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο « ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΥΠΕΡΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΟΥ», αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή, ενώ τα στοιχεία και οι συνεντεύξεις που έχουν αναφερθεί και χρησιμοποιηθεί έχουν παραχωρηθεί από τα ίδια τα πρόσωπα και έχει δοθεί η απαραίτητη άδεια χρήσης τους.

Η Δηλούσα

ΜΠΑΡΑΚΟΥ ΣΜΑΡΑΓΔΑ

28/5/2022